

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Viktor Chvátal

**Analýza turecké zahraniční politiky vůči
Izraeli v rozmezí let 1992–2010 na
pozadí konfliktu identit**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Hynek Melichar

OLOMOUC 2014

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 22. dubna 2014

Viktor Chvátal

Rád bych poděkoval vedoucímu své práce Mgr. Hynku Melicharovi za cenné rady a připomínky, které byly pro zdárné napsání bakalářské práce velmi důležité.

Viktor Chvátal

Obsah

Úvod	5
1 Teoretické ukotvení	11
1.1 Neoklasický realismus.....	11
1.2 Sociální konstruktivismus	14
1.3 Aplikace.....	17
2 Zahraniční politika Turecka vůči Izraeli v devadesátých letech dvacátého století....	19
2.1 Systémová proměna mezinárodního politického systému a její vliv na Tureckou zahraniční politiku	20
2.2 Analýza Turecké domácí politiky a jejího vlivu na podobu zahraniční politiky vůči Izraeli v devadesátých letech	24
2.3 Konflikt identit v Turecku v devadesátých letech a zahraniční politika vůči Izraeli ..	28
2.4 Náplň strategické aliance.....	33
3 Změny v tureckém politickém systému po roce 2002 a zahraniční politika AKP vůči Izraeli v rozmezí let 2002–2010.....	36
3.1 Ideologicko–ekonomický kontext zahraničně–politické koncepce AKP.....	37
3.2 Turecká zahraniční politika vůči Izraeli v letech 2002–2007	39
3.3 Turecká domácí politika od roku 2007: pokračující konflikt identit.....	43
3.3.1 Proces Ergenekon a jeho vnitropolitické důsledky.....	47
3.4 Turecko–izraelské vztahy v letech 2008–2010: úpadek strategické aliance	50
4 Závěr	57
Literatura:	62
Prameny:.....	67
Abstrakt.....	73
Abstract.....	74

Úvod

Turecko v období od konce studené války do současnosti radikálně proměnilo koncepci své zahraniční politiky. Tato změna byla markantní zejména v rámci regionu Blízkého východu a je dobře pozorovatelná na vývoji turecko-izraelských vztahů. Zatímco v devadesátých letech dosáhly vzájemné interakce obou zemí historického maxima v podobě tzv. *strategické aliance*, od roku 2002 zažívaly postupný úpadek, který vedl k ukončení některých aspektů dřívějšího partnerství.

Tématem bakalářské práce je analýza zahraniční politiky Turecka vůči Izraeli v rozmezí let 1992-2010. Zatímco v roce 1992 bylo obnoveno turecké zastoupení v Tel-Avivu, tzv. *incident flotily Mavi Marmara* v roce 2010 značil kritický propad vzájemných vztahů a faktické ukončení *strategické aliance*. Cílem práce není pouze empirická analýza zahraniční politiky ve vymezeném období, nýbrž snaha teoreticky zdůvodnit graduální proměnu její náplně. K výběru tématu mě vedl můj dlouhodobý zájem o danou problematiku a přesvědčení o jeho badatelské užitečnosti. Turecká regionální důležitost v posledních letech roste a detailní analýza formulace a implementace zahraniční politiky je žádoucí. Turecko je klíčovým partnerem Spojených států amerických (USA) na Blízkém východě a řadou analytiků je považováno za potenciální regionální velmoc. Porozumění vytváření zahraniční politiky vůči konkrétnímu aktérovi je přínosem pro případný komplexní výzkum zahraniční politiky. V práci se zaměřuji na analýzu příčin rozdílné podoby turecké zahraniční politiky vůči Izraeli v relativně krátkém časovém úseku. Atraktivitu zvoleného tématu potvrzuje např. přední odborník na tureckou politiku William Hale: „*Proces utváření zahraniční politiky je jedním z nejméně prozkoumaných aspektů turecké zahraniční politiky jako takové*“ (Hale 2011: 148)

V devadesátých letech dvacátého století vedla bilaterální jednání mezi Tureckem a Izraelem k podpisu několika mezistátních dohod (*Dohoda o vojenském tréninku a spolupráci, Dohoda o bezcelní zóně, Dohoda o nákupu vojenských zařízení*). Vzájemné interakce států byly označovány jako tzv. *strategická*, respektive *sekulární aliance*. První pojmenování reflektovalo bezpečnostně-technologickou náplň partnerství

(společná vojenská cvičení, spolupráce tajných služeb, nákupy vojenského materiálu), zatímco druhé odkazovalo k charakteru státních zřízení obou států a jejich elit.

Ve vymezeném období se radikálně proměnil také turecký politický systém. Ve volbách do tureckého parlamentu v roce 2002 zvítězila rozhodující většinou strana *Spravedlnosti a rozvoje (Adalet ve Kalkınma Partisi–AKP)* a ukončila tak politikou dominanci sekulárních sil, které dominovaly turecké politice od založení republiky v roce 1923, respektive od vojenského převratu v roce 1980. Ačkoliv AKP veřejně proklamovala svou *sekulární* afiliaci, s přijetím *laicismu* jako jednoho z ustavujících prvků turecké státnosti řada jejích členů se dříve politicky socializovala v islamistických stranách s negativním náhledem na oficiální identitu Turecka. Jejich politická minulost vyvolávala obavy sekulárních segmentů společnosti a elit (armáda, státně–byrokratický aparát). Armáda, která byla vždy autonomní entitou v politickém systému Turecka, měla v minulosti extrémní vliv na formulaci a implementaci zahraniční politiky a byla hlavním zastáncem extenzivní vazby na Izrael. Tradiční (islámská) identita představitelů AKP vedla k obavám o budoucí vývoj turecko–izraelských vztahů. Ty se retrospektivně jeví jako částečně oprávněné.

V bakalářské práci zkoumám skutečnosti na systémové i domácí hladině analýzy. Zjišťuji, které faktory ovlivnily vznik a následný úpadek *strategické aliance*. Pro dosažení kontextuálního výkladu se v omezené míře věnuji i rozboru socio-ekonomického vývoje Turecka po roce 2002. Vzhledem k úzkému vymezení práce a omezenému rozsahu analýza abstrahuje od fenoménu Evropské Unie (EU) a (částečně) explanatorní role izraelského-palestinského respektive arabsko-izraelského konfliktu, jako vlivů spolu ovlivňujících tureckou zahraniční politiku. Tento postup umožňuje hlubší rozpracování identity aktérů, která je jednou z ústředních proměnných této práce.

Předpoklad, že zahraniční politika státu je tvořena syntézou tlaků na více úrovních, sdílí většina současných podob hlavních teorií mezinárodních vztahů. Pro komplexní zachycení skutečnosti v bakalářské práci operuji se dvěma teoretickými přístupy. V případě kumulativního vlivu systémových a domácích faktorů aplikuji teorii neoklasického realismu. Neoklasický realismus na rozdíl od realismu klasického a

neorealismu věnuje pozornost i vnitropolitickým atributům, které v tomto teoretickém rámci spoluovlivňují chování aktérů: *„Pro pochopení toho, jak státy interpretují a reagují na externí prostředí, je nutné analyzovat, jak jsou systémové tlaky přeloženy (zpracovány) intervenujícími proměnnými (domácí struktura, vnímání politiků) na úrovni jednotek“* (Rose 1998: 144). Užití neoklasické teorie takto umožňuje synchronní víceúrovňovou analýzu. V rámci rozboru domácích proměnných, který je těžištěm této práce analyzuji identitu aktérů (armáda, politické strany) a jejich interakce za pomoci specifického konstruktivistického přístupu.

Modifikace sociálního konstruktivismu tzv. *interaktivní konstruktivismus* se zaměřuje na domácí faktory *per se* (upřednostňuje domácí hladinu analýzy před systémovou). Stejně jako u klasických konstruktivistických přístupů je i v tomto případě ústředním termínem identita aktéra. Identita je chápána jako předpoklad zájmu, na základě kterého je utvářeno chování subjektů a v konečném důsledku i zahraniční politika. V bakalářské práci používám přístup tureckého autora Yucela Bozdağlioğlu, který definoval ve svém článku *Konstruktivismus a formování identity: interaktivní přístup*. Bozdağlioğlu na základě kritiky systémového konstruktivismu Alexandera Wendta navrhuje postup ke zkoumání procesu utváření identity uvnitř státu. Bozdağlioğlu v rámci domácí politiky předpokládá, že političtí představitelé jsou stejně jako kterýkoliv jiný občan ovlivňováni souborem hodnot, která následně ovlivňují politická rozhodnutí. Ústředním předpokladem je, že státní identita může být proměnlivý fenomén a má vliv na tvorbu zahraniční politiky: *„Skrze domácí institucionální nastavení nebo volby může být pozměněna role politických skupin či státních institucí a jejich vlivu na proces utváření zahraniční politiky. V tomto případě může být zahraničně politický diskurs utvářen zcela novými organizacemi respektive individualitami s jinými koncepcemi, které můžou odlišně chápat národní zájem.“* (Bozdağlioğlu 2007: 141) V bakalářské práci dokazuji, že v tureckém politickém systému existovaly konkurenční skupiny s odlišnou identitou jejichž konflikt dlouhodobě ovlivňoval zahraniční politiku vůči Izraeli.

Metodologicky je práce případovou *disciplinovanou interpretativní studií*. Jako taková ověřuje skutečnost analýzou konkrétních případů na základě již definovaných teorií. Teorie v tomto případě tedy slouží jako základ vysvětlení skutečnosti. (Drulák et

al. 2008:34) (Lijphart 1971: 692) V bakalářské práci ověřuji teoretické předpoklady neoklasického realismu a sociálního konstruktivismu na konkrétním případě vývoje zahraniční politiky Turecka vůči Izraeli v rozmezí let 1992–2010. Analýzou ověřuji pracovní hypotézy a zjišťuji které konkrétní faktory měly na formulaci a implementaci zahraniční politiky vůči Izraeli vliv. Věřím, že kombinace neoklasického realismu se sociálním konstruktivismem umožní objektivní analýzu bez rezignace na její hloubku.

V práci ověřuji dvě hypotézy: *Změna mezinárodního politického systému ovlivňuje stabilitu, respektive vytváření mezistátních aliancí.* Druhá hypotéza je spojena s domácí úrovní analýzy: *Existence konfliktu identit ve společnosti, respektive střet aktérů s afiliací k odlišné identitě ovlivňuje charakter zahraniční politiky vůči konkrétnímu státu.* V práci dále zodpovídám dvě výzkumné otázky. Vedly konsekvence studené války a její regionální implikace ke kvalitativní změně turecko-izraelských vztahů? Ovlivnil střet sekulárních aktérů a islamistických politických stran v Turecku tureckou zahraniční politiku vůči Izraeli?

K danému tématu existuje dostatek odborné literatury, zcela dominantně v anglickém jazyce. Při psaní bakalářské práce jsem pracoval se studiemi tureckých, izraelských a anglosaských akademiků. Zejména turecké a izraelské vysvětlení úpadku *strategické aliance* často liší. V tomto případě považuji za velmi přínosnou komparaci prací izraelského odborníka na mezinárodní vztahy Efraima Inbara a tureckého politologa Hakana Yavuze. Kombinace jejich přístupů přispívá k větší objektivitě práce. Moderní zpracování historického vývoje turecké zahraniční politiky nabízí např. publikace Williama Halea *Turecká zahraniční politika od roku 1774*. Haleova obsáhlá deskripce je kvalitním empirickým základem pro další badatelskou činnost. V případě akademických článků jsem čerpal z řady zavedených odborných periodik (*Turkish Studies, International Studies, Middle Eastern Studies, International Security*). Problematiku turecké identity analyzuje v knize *Islamic Identity in Turkey* již zmíněný Hakan Yavuz, jehož progresivní přístup jej odlišuje např. od prací Carol Migdalovitz, které se dané problematice věnují v rámci širší analýzy regionu. Teoretickému ukotvení neoklasického realismu se věnuje např. Gideon Rose (*Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*) nebo Fareed Zakaria (*Realism and Domestic Policy*). Partikulární problematiku vlivu individualit a politických lídrů na podobu a charakter

zahraniční politiky analyzují z neoklasického hlediska např. Byman a Pollack (*Let Us Now Praise Great Man*). Klasické zpracování teorie sociálního konstruktivismu představují práce Alexandra Wendta (*Anarchy is What States Make of it a Constructing International Politics*). Rozdíly a styčné plochy pozitivistických a post-pozitivistických teorií mezinárodních vztahů obsahuje článek *Rationalism versus Constructivism: a Sceptical View* od Jamese Fearona a Alexandra Wendta. Analýza domácího utváření identity vychází z příspěvku Yücela Bozdaglioglu *Konstruktivismus a formování identity: interaktivní přístup*. Konzervativní zpracování sociálně-politického kontextu vývoje turecké republiky nabízí např. Bernard Lewis (*The Emergency of Modern Turkey*) nebo Andrew Mango (*Turks Today*). Podnětnou kritiku jejich názorů nabízí opět Yavuz. Pro hlubší reflexi vnitropolitické situace v Turecku jsem čerpal také z anglických verzí tureckého tisku. Za účelem vyšší objektivity pracuji jak se zdroji spojovanými se sekulárními segmenty turecké společnosti, tak s médii, která jsou považována za ideologicky blízká současné vládnoucí straně AKP (např. *Today's Zaman*).

Bakalářská práce je dělena do tří kapitol. První kapitola je věnována teoretickému ukotvení práce. Na základě vztahu vůči neorealistické teorii Kennetha Waltze, definuji základní předpoklady neoklasického realismu a sociálního konstruktivismu. V prvním případě se zaměřuji na rozbor článku Gideona Rose *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, na jehož základě byl *neoklasický realismus* následně pojmenován. Vztah domácí a systémové úrovně vzhledem k zahraniční politice vysvětluji na základě článku *Realism and Domestic Policy*. Při zpracování role lídrů v rámci utváření zahraniční politiky státu vycházím článku *Let Us Now Praise Great Man* od Daniela L. Bymana a Kennetha M. Pollacka. Sociálního konstruktivismu definuji na klasické Wendtové přístupu, který následně komparuji s interaktivním konstruktivismem..

Druhá kapitola je věnována turecké zahraniční politice vůči Izraeli v rozmezí let 1992-2001. Kapitola je dělena do tří podkapitol. První část analyzuje vnější politické vlivy, které měly v daném období vliv na tureckou zahraniční politiku a zároveň slouží jako kontextuální vhlad do mezinárodně-politické situace Turecka na počátku devadesátých let. Na základě předložených skutečností analyzuji souvislost vnějších vlivů se zahraničně-politickým sbližováním Turecka a Izraele. Druhá podkapitola se

věnuje turecké vnitropolitické situaci. V rámci její analýzy dokazují, že chronická nestabilita turecké politiky v devadesátých letech vedla k zachování systémové autonomie (politicky tradičně relevantní) armády, v otázkách formulace zahraniční politiky. Dokazují, že charakter zahraniční politiky vůči Izraeli (stejně jako její obecná forma) pramenila do značné míry ze souboje sekulárních a islámských subjektů uvnitř tureckého politického systému. Třetí podkapitola je věnována rozboru faktické náplně *strategické aliance*.

Třetí kapitola vysvětluje změny v turecké domácí a zahraniční politice poté, co se vládoucí politickou stranou stala v listopadu roku 2002 AKP. V první části se věnují ideologickým a hospodářským předpokladům, které umožnily vytvoření nové koncepce turecké zahraniční politiky. Dále analyzují vztahy Turecka a Izraele v rozmezí let 2002–2007. Ve třetí části kapitoly se věnují vnitropolitickému střetu AKP a sekulárních center moci v kontextu soudní causy *Ergenekon*. Poslední část kapitoly je věnována období mezi léty 2008–2010, ve kterém se odehrály události, které přispěly k deterioraci vztahů a úpadku *strategické aliance* (operace *Lité olovo*, projev tureckého premiéra na ekonomickém fóru v Davosu, spor o antisemitské pořady na tureckých televizních kanálech, incident *Mavi Marmara*). V závěru práce bilancuji analyzovaná fakta a zodpovídám pracovní hypotézy a výzkumné otázky.

1 Teoretické ukotvení

V této práci zkoumám vývoj zahraniční politiky Turecka vůči Izraeli za pomoci teorií *neoklasického realismu* a *sociálního konstruktivismu*. Obě tyto teorie jsou do jisté míry reakcí na strukturální neorealismus, který ukotvil Kenneth Waltz ve své knize *Teorie mezinárodní politiky*. Zatímco neoklasický realismus s neorealismem sdílí podstatnou část teoretických předpokladů, sociální konstruktivismus se vůči některým jeho principům vymezuje. (viz. níže)

Dané teorie jsou pro tuto práci vhodné, neboť se partikulárně zaměřují na vysvětlení zahraniční politiky (neoklasický realismus), popřípadě zkoumají vliv domácí politiky a identity na formulaci a implementaci zahraniční politiky (interaktivní sociální konstruktivismus). (Rose 1998: 145) (Bozdağlioğlu 2007: 135–141) Neoklasický realismus na jednu stranu stejně jako neorealisté předpokládá systémovou kausalitu (tedy že vnější tlak je imperativem dění) a materiální charakter struktury, na stranu druhou však přikládá důležitost i přenosu systémových tlaků na domácí úroveň, čímž do analýzy zapojuje domácí politický systém. Sociální konstruktivismus se oproti tomu vůči principu apriorní anarchie systému vymezuje a substanci struktury chápe spíše než jako rozložení materiální kapacity jako výslednici sociálních interakcí. Názor konstruktivistů na roli domácí politiky či vlivu identity státu na jeho chování se liší vzhledem ke konkrétní podobě konstruktivistického směru, který je vnitřně značně diferenciovaný¹. (Rose 1998: 151–153) (Bozdağlioğlu 2007: 131–134) Rozbor obou teorií s přihlédnutím k tématu této práce je naplní této kapitoly.

1.1 Neoklasický realismus

Po dlouhou dobu byl dominantní teorií mezinárodních vztahů neorealismus. Neorealistická teorie, vypracovaná americkým politologem Kennethem Waltzem, byla

¹ Systematická analýza vnitřního dělení konstruktivismu není součástí této práce. Pro přehlednost uvádím alespoň základní dělení konstruktivistické teorie. Primárně lze oddělit *americkou* a *evropskou* konstruktivistickou školu, přičemž první se v pozitivistickém duchu koncentruje na hledání příčinných vztahů, zatímco druhá klade větší důraz na analýzu jazyka a diskursu. (Behraves 2011: online). Oproti tomu např. Hopf odděluje *konveční* a *kritické* konstruktivisty. Jeho definice se blíží rozdělení na americko-evropskou školu, jelikož konvečním konstruktivistům připisuje tendenci k analýze vlivu identit na konkrétní chování, zatímco kritický směr se snaží porozumět *principu* identity s rezignací na její efekt. (Hopf 1998: 172–174)

v podstatě scientistickou reakcí na *druhou debatu mezinárodních vztahů*². Za účelem dosažení obecnosti své teorie se Waltz věnuje systémové hladině analýzy, kterou nadřazuje např. domácí politice, nebo vztahům mezi státy. (Waltz 1979: 79–87) Klíčovým termínem neorealismu je víceméně abstraktní pojem *struktury*, která je tvořena *anarchickým* uspořádáním, funkční stejnorodostí jednotek (suverénních států) a dále determinována rozmístěním *schopností*, které jsou přítomny *a priori*. Waltz tak předpokládá statické prostředí odvislé od materiálních činitelů. (tamtéž) (Zakkaria 1992: 195) Koncentrací na systémovou úroveň Waltz rezignuje na analýzu vztahů na úrovni jednotek, neboť v rámci jich: „...*abstrahujeme všechny partikulární vlastnosti států stejně jako jejich konkrétní spojení...*“ (Waltz 1979: 87) Takto je ze základní jednotky–suverénního státu vytvořen subjekt, jehož vnitřní pochody (stejně jako vztah a interakce vůči systému) nehrají roli.

Neorealismus byl kritizován jednak partikulárně např. institucionálními neoliberály (kteří s ním sdílejí některé teoretické předpoklady), jednak principálně (např. post-positivistické směry). V průběhu devadesátých let však také někteří realisté (či neorealisté) dospěli k názoru, že vztah mezi systémem a jednotkou potřebuje důkladnější zpracování. (Zakkaria 1992: 177) (Omar 2013: online) Realistický směr, který kombinuje systémovou a domácí hladinu analýzy, byl později pojmenován jako neoklasický realismus. (Rose 1998: 145)

Neoklasický realismus je označován jako teorie zahraniční politiky (Rose 1998: tamtéž). Od ostatních realistických proudů, které při vysvětlení zahraniční politiky vycházejí z explanatorní roviny politiky domácí³, se neoklasický realismus odlišuje tím, že synchronně analyzuje vnější i vnitřní proměnné. Jedním z klíčových termínů neoklasických realistů je však stejně jako u neorealistů *relativní kapacita moci*. Stejně tak předpokládají i kausální vliv systému. Na rozdíl od neorealistů se však nedomnívají, že systémové nastavení má automatický a konstantní vliv na chování aktérů. Ačkoliv existuje (podle neoklasických realistů) objektivní systémový vliv, musí být převeden na úroveň státu subjektivními individui (politici vůdci, byrokraté atd.): „*Rozhodnutí na*

² Jednalo se o spor mezi realisty a behavioralisty (tzv. spor o metodu). (Drulák 2010: 89–100)

³ Jedná se např. o tzv. *Innenpolitik* (teoretický směr, který přikládá příčinnou vlastnost exkluzivně domácí politice) nebo o tzv. *obranný realismus*. (Zakkaria 1992:180–185)

úrovni zahraniční politiky jsou prováděna skutečnými politickými lidry a elitami. Tímto záleží především na jejich vnímání relativní síly a ne pouze na relativním množství nebo fyzických zdrojích“ (Rose 1998: 147). Političtí vůdci jsou lidské bytosti, a proto nejsou nikdy plně racionální. Přijetím tohoto stanoviska se neoklasičtí realisté odchylojí od neorealistů a podle Rose se ocitají na pomyslném středu mezi strukturalismem (neorealismem) a sociálním konstruktivismem. (Rose 1998:153) Spojení neoklasického předpokladu o vlivu domácích struktury je v této práci spojeno s konstruktivistickou analýzou jejich identity.

Neoklasický realismus tedy akceptuje vliv mezinárodního politického systému, zároveň však uznává nutnost kontextuální analýzy. Zahraniční politika státu se odvíjí od tlaků generovaných na systémové úrovni, nicméně její podoba na nich není plně závislá. Zakkaria potvrzuje, že důležitou proměnnou, která má vliv na zahraniční politiku státu, je např. státní aparát a charakter politických lídrů. (Zakkaria 1992: 196–198). Tento přístup je vhodný pro zachycení turecké domácí politiky vzhledem ke specifickému vlivu sekulárního státního aparátu a armády na tvorbu zahraniční politiky v devadesátých letech.

Stejný názor jako Zakaria sdílí také Pollack s Bymanem, kteří poukazují na skutečnost, že neorealistická koncentrace na *třetí úroveň* analýzy je pro vysvětlení zahraniční politiky státu nedostatečná. Zahraniční politika je výsledkem vzájemného působení víceúrovňových tlaků. (Byman, Pollack 2001: 142–144). Specifickou roli hrají v tomto případě političtí lídři, kteří mohou být autonomními aktéry i v rámci demokratických systémů⁴. Individuality získávají větší politickou moc, pokud jsou „*Systémové, domácí nebo byrokratické síly v konfliktu nebo jsou ambivalentní.*“ (Byman, Pollack: 141) Tento předpoklad lze aplikovat na turecký případ. Jak dále dokazují v této práci, úpadek *strategické aliance* korespondoval s obdobím vnitropolitického střetu mezi vládoucí stranou AKP a tradičními (sekulárními) centry moci. V tureckém případě lze navíc operovat s předpokladem o roli politických lídrů nejen z důvodů probíhajícího konfliktu konkurenčních center moci, nýbrž i kvůli specifickým tureckého stranického

⁴ Jako typický příklad je udávána role Margaret Thatcherové v rámci Falklandské války. Thatcherová byla v podstatě jediná, která preferovala možnost otevřeného konfliktu. (Byman, Pollack 2001: 141–142)

systému. V politických stranách v Turecku je předseda strany, respektive její vedení autonomní entita, která uplatňuje politickou moc bez přílišné demokratické diskuze. (Kalacioglu: 47–51) (Rubin 2008: online). Podle Önise je osobnost tureckého ministerského předsedy Recep Tayyip Erdoğan (a dalších představitelů AKP) jednou z vysvětlujících proměnných současné podoby turecké zahraniční politiky. (Önis 2011: 55–56)

1.2 Sociální konstruktivismus

Konstruktivismus se vyvíjel na pozadí tzv. *čtvrté debaty* mezinárodních vztahů. Teoretická diskuze, která probíhala přibližně od konce osmdesátých let, bývá označována jako konflikt mezi *pozitivisty* a *post-pozitivisty*. Jádrem konfliktu spočívalo v odlišných názorech na realitu mezinárodních vztahů a její objektivní respektive subjektivní poznatelnost. (Drulák 2010: 51–52) Ačkoliv konstruktivisté působili již v osmdesátých letech⁵, směr se finálně ukotvil v průběhu devadesátých let v důsledku diskuse o vlivu ukončení studené války na mezinárodní politický systém. Bozdağlioğlu k tomu poznamenává že: „*Devadesátá léta byla nejproduktivnější dobou pro disciplínu mezinárodních vztahů a v této době se objevil konstruktivismus jako nová alternativa neorealismu.*“ (Bozdağlioğlu 2007: 121) Pro vývoj konstruktivismu se zcela zásadním impulsem stala práce Alexandera Wendta, který na základě kritiky neorealismu formuloval konstruktivistickou teorii mezinárodních vztahů.

Wendt zpochybnil některé neorealistické teoretické předpoklady. Jako konstruktivista nechápe anarchii systému jako materiální danost, nýbrž jako výsledek sociálních interakcí: „*Základní struktury mezinárodní politiky jsou spíše sociální než přísně materialistické. Tyto struktury nemění pouze chování států nýbrž i jejich identitu a zájmy.*“ (Wendt 1995: 71–72) (Fearon, Wendt 1999: 78) Wendt se vymezuje se také vůči extenzivnímu užívání konceptu racionality. Podle Wendta nás radikální aplikování racionality vede k falešnému přesvědčení o konstantních zájmech aktérů mezinárodních vztahů. Neorealismus se na základě teorie racionální volby domnívá, že uvažující aktér nemění své chování a zájem. Wendt oproti tomuto vysvětlení staví

⁵ Viz. Nicholas Onuf: „*The World of Our Making*“ (Mezinárodní vztahy 2010:99)

argument identity jako základního předpokladu zájmu, který určuje chování aktéra. (Wendt 1992: 392–393) (Fearon, Wendt 1999: 74). Pokud identita určuje zájem aktéra, je logické, že zájem a chování aktérů s odlišnými identitami se liší. S touto koncepcí pracuji ve své práci. Domnívám se, že *zájem* politických elit v devadesátých letech se odlišoval od *zájmu* představitelů AKP po roce 2002. Jinými slovy: sekulární a (tradiční) islámská identita odlišných segmentů tureckého státního aparátu ovlivňovala jejich chování. Inkorporace zájmů do zahraniční politiky pak ovlivnila zahraničně-politický vztah s Izraelem.

Samotnou identitu definuje Wendt jako: „*sociální definici aktéra postavenou na předpokladech, které aktéři kolektivně uplatňují na ostatní i sebe samé a které konstituují strukturu sociálního světa.*“ (Wendt 1992:398) Identita takto konstituuje vlastní já (v tomto případě státu) a definuje ostatní aktéry. (Hopf 1998: 174–176) Kde Waltz předjímá danost, Wendt definuje proces, neboť apriorní nastavení podle jeho názoru nevysvětluje obsah a dynamiku: „*Státy se chovají jinak vůči přátelům a jinak vůči nepřátelům, protože nepřátelé je ohrožují, zatímco přátelé ne. Anarchie a rozložení moci neumí dostatečně vysvětlit, kdo je kdo.*“ (Wendt 1992:39) Identita je koncept, který je často zmiňován v souvislosti s vnitřní polarizací turecké společnosti, která se podle některých autorů nachází v krizi identit již od založení turecké republiky v roce 1923 (viz. Yavuz 2003)

Wendtovo pojetí konstruktivismu je však systémovou teorií⁶. Ačkoliv je identita centrálním tématem Wendtovy koncepce, relativně opomíjí interní faktory domácí politiky, které mohou mít vliv na její formulaci. (Bozdağlioğlu 2007: 122–123) Wendtova analýza takto slouží jako primární vhled do konstruktivistické teorie a terminologie, nicméně v práci dále vycházím z tzv. *interaktivního přístupu*, který se úžeji zaměřuje na problematiku vzniku identity, respektive zahraniční politiky

⁶ Přes svou kritiku Wendt s neorealisty řadu názorů sdílí. Ve své polemice s Mersheimerem uvádí tyto styčné body: *mezinárodní politika je anarchická, státy disponují ofensivními schopnostmi, nikdo plně nezná záměry druhého, koncept přežití, stát je základní jednotkou analýzy, racionalita.* (Wendt 1995:72) V případě Wendtova chápání racionality se jedná o úroveň rigidity, kterou je racionální teorie v mezinárodních vztazích uplatňována. Podle jeho názoru je ideální syntéza (racionalismu a konstruktivismu). (Fearon, Wendt 1999: 54–59, 74)

v kontextu vnitropolitického konfliktu konkurenčních mocenských skupin uvnitř jednotky státu.

Jak bylo již zmíněno, neorealismus předpokládá neměnnost zájmu. Podle konstruktivismu však je zájem postaven na identitě. Tato identita může být podle některých autorů závislá mimo jiné na každodenní státní praxi, která se odlišuje v závislosti na konkrétním sociálně–politickém a kulturním kontextu. (Hopf 1998–176) Zájem státu a identita dominantní politické skupiny působí kumulativně na formulaci zahraniční politiky. Ideje jsou vytvářeny uvnitř domácího politického systému a jejich podoba je výsledkem střetu s myšlením konkurenčních skupin. (Jung 2012: 24–25) Socio–kulturní pozadí aktérů či jejich identita jsou často uváděné termíny v rámci pokusů o vysvětlení zahraniční politiky Turecka pod vedením AKP.

Interaktivní přístup oproti systémovému analyzuje vytváření státní identity na úrovni domácí politiky. Zatímco ve Wendtově pojetí vzniká identita interakcí mezi státy Bozdağlioğlu se domnívá, že to není pouze mezistátní interakce, na základě které státy tvoří představu o sobě samých. Naopak domácí kontext může mít na chování státu a tím i na jeho zahraniční politiku esenciální vliv: „*V pluralitní společnosti se státní identita utváří jako výsledek domácího souboje mezi různými skupinami, z nichž každá preferuje identitu, která zapadá do její koncepce.*“ (Bozdağlioğlu 2007: 139)

Nabízí se relevantní námitka, zda je možné definovat Turecko jako pluralitní systém. Jako jeho ideál jistě ne, nicméně v moderní historii Turecka byly různé sociální skupiny schopny artikulovat své názory a pomocí relativně svobodných voleb je následně realizovat: „*Ústředním faktorem tureckého politického systému je jeho pluralismus: vláda je utvářena prostřednictvím odlišných politických stran, které se dostávají k moci na základě voleb.*“ (Zubaida 1994: online) Navzdory připomínkám vůči míře plurality tureckého politického systému přistupuji k němu v této práci jako k pluralistickému.

Jakmile je státní identita dominantní politickou skupinou *konstruována*, ovlivňuje zájmy a chování daného státu, který dále vstupuje do mezistátních interakcí, čímž původně *domácí* změna identity získává svůj systémový charakter. V demokratickém zřízení tak mohou volby do značné míry ovlivnit zahraniční politiku státu za

předpokladu, že vítězná politická strana zastává k národní identitě a státnímu zájmu odlišný postoj než např. předchozí exekutiva (Bozdağlioğlu 2007: 141). Tento teoretický předpoklad ověřuji ve své bakalářské práci. Dokazuji existenci fundamentálně odlišného vnímání identity tureckými elitami, které bylo u moci před, respektive po volbách v roce 2002.

1.3 Aplikace

Bakalářská práce je rozdělena na období devadesátých let a období po vítězných volbách AKP v roce 2002. V domácí politice definuji subjekty, které se podílely na procesu utváření zahraniční politiky. Snažím se dokázat, že dominantní konfliktní linií identit v devadesátých letech i po roce 2002 byl střet mezi sekulárními a tradičními subjekty a že převažující vliv jedné z těchto skupin v rozmezí let 1992–2010 ovlivňoval podobu zahraniční politiky Turecka vůči Izraeli.

V případě ukotvení fenoménu identity v Turecku vycházím z názoru, že *laicizace* Turecka po založení republiky (1923) a systematická *westernizace* veřejného a soukromého života ve svém důsledku vedly k udržení a posílení islámské identity jako formy opozice vůči oficiální politice⁷: „*Západ byl chápán jako původ všeho zla a jako absolutně cizí element. Národní já tak muselo být vytvořeno skrze odlišení se od západu.*“ (Dagi 2005: 3) Na základě Bozdağlioğlova uchopení konstruktivistické teorie se v bakalářské práci zjišťuji, zda existence konfliktních identit v turecké společnosti měla vliv na podobu turecké zahraniční politiky. Ověřuji tedy zmíněný předpoklad o existenci vícero identit uvnitř jednotky státu, jejichž konflikt generuje identitu dominantní, která následně formuje podobu zahraniční politiky. Při verifikaci identity představitelů AKP vycházím např. z jejich verbálních projevů (zejména z těch, které mají souvislost s Izraelem).

V případě teorie neoklasického realismu analyzuji strukturu mezinárodního politického systému. Vzhledem k tomu, že neoklasický realismus pracuje také s termínem *relativní mocenské kapacity*, suplementárně usiluji rozbor materiálních

⁷ Jiní autoři zastávají názor že islám byl v turecké politice přítomen vždy a lišila se pouze míra jeho rezonance (viz. Waxman:2000)

faktorů, které by mohly vysvětlovat nárůst *asertivity* turecké zahraniční politiky po roce 2002.

2 Zahraniční politika Turecka vůči Izraeli v devadesátých letech dvacátého století

Turecko bylo první zemí s dominantně muslimskou populací, která v rámci Organizace společných národů (OSN) uznala (v roce 1949) suverenitu státu Izrael. Bilaterální vztahy však vzhledem k realitě studené války zůstávaly na nízké úrovni. Turecká extenzivně *západní* politicko-ekonomická orientace a pozdější členství v Severoatlantické alianci (NATO) do značné míry determinovala náplň zahraniční politiky v regionu. Nízká intenzita interakcí byla zpočátku odvislá také od arabsko-izraelského konfliktu, ve kterém Turecko zastávalo neutrální pozici. (Inbar 2010: 27) (Hale 2011: 92–95)

Vztahy obou zemí byly institucionalizovány výměnou diplomatických misí a přesunem tureckých občanů židovského vyznání do Izraele⁸. V reakci na Suezskou krizi však turecký ministerský předseda Adnan Menderes odvolal 20. listopadu 1956 tureckého velvyslance z Izraele⁹. Zastoupení na ambasadorské úrovni bylo obnoveno až v prosinci 1992. (Kanat 2012: 235) Tento rok symbolicky značí počátek nových bilaterálních vztahů mezi oběma zeměmi. Intenzifikace vzájemných kontaktů vedla v průběhu devadesátých let k oboustranným vládním návštěvám na nejvyšší úrovni a v konečném důsledku k podpisu série bilaterálních smluv upravujících ekonomické vztahy obou zemí a jejich vojensko-technickou spolupráci. (Inbar 2005: 591–593) Vysvětlení příčin a průběhu spolupráce je analyzováno v této kapitole. Systémové vlivy na bezpečnostní a zahraniční politiku Turecka následuje rozbor domácí politické situace v devadesátých letech. V závěrečné části popisují samotnou náplň *strategické aliance*.

⁸ Do Izraele emigrovalo přibližně 62 000 tureckých židů, dnešní komunita čítá přibližně 20–25 000. (Hale 2011:92)

⁹ Ačkoliv bylo zastoupení „poníženo“ na úroveň *Charge d' Affaires*, Menderesova vláda ujistila Izrael, že jejich přátelské vztahy zůstávají nezměněny. Adnan Menderes tento krok vysvětloval nutností vyjádřit solidaritu s arabskými státy v rámci tzv. *Bagdádského paktu*, v rámci kterého panovala silně protiizraelská rétorika. (Baykan 1993:4)

2.1 Systémová proměna mezinárodního politického systému a její vliv na Tureckou zahraniční politiku

Tureckou zahraniční politiku od roku 1948 ovlivňovala realita studené války, která vedla k tureckému členství v NATO. Byla to zejména potenciální hrozba rozpínavosti Sovětského svazu (SSSR), která vytvořila předpoklady pro turecké přijetí do západních obranných struktur. (Hale 2013:87) V průběhu studené války Turecko těžilo ze své jedinečné geografické polohy, která nutila západní státy ke shovívavosti vůči některým nedostatkům tureckého politického systému a demokratického zřízení. (Hale 2013: 235) Např. Walker se domnívá, že identita Turecka do roku 1989 byla konstruována podél reality studené války. (Walker 2006: 74–76)

Konec studené války ponechal západní výhrady vůči turecké demokracii v platnosti, nicméně turecká vyjednávací pozice se s ukončením akutní sovětské hrozby oslabil. To vedlo k reflexi turecké pozice v novém unipolárním uspořádání mezinárodního politického systému. Členové tureckých bezpečnostních složek chápali NATO jako základní prvek bezpečnostního ukotvení země i po studené válce. (Kaplan 2014: online) Někteří turečtí političtí představitelé se však obávali, že místo *posledního výběžku západu*, může být Turecko v budoucnu vnímáno jako nárazníková země vůči muslimským státům¹⁰. Hlasatelem tohoto názoru byl zejména prominentní představitel islamistických hnutí a předseda několika islamistických politických stran – pozdější turecký premiér Necmettin Erbakan (Yavuz 2003: 236)

Vůle západních států akceptovat nedemokratický charakter některých prvků tureckého politického systému se s ukončením studené války snížila. Dříve tolerované nedostatky (např. otázka lidských práv v souvislosti s kurdskou problematikou), byly nyní silně akcentovány. (Nachmani 1997: 3) Jedním z důsledků tohoto přístupu, byla změna postoje USA a států EU vůči dovozu vojenského materiálu do Turecka, který byl nyní navázán na problematiku lidských práv. To vedlo turecké bezpečnostní složky

¹⁰ Tento názor čerpali např. z díla amerického politologa Samulea Huntigtona *Střet civilizací*, který se domníval, že po konci studené války bude *rudá* hrozba SSSR nahrazena *zelenou* hrozbou islámského světa. Toto přesvědčení bylo posíleno např. postupem NATA v rámci *Bosenské krize* (Yavuz 2003: 236) (viz. Huntigton 2001)

k hledání alternativních importních zdrojů. (Yavuz 1997:30) (Hale 2013: 235) V této kapitole dokazují, že turecká vůle po diverzifikaci dovozců zbrojního materiálu byla jedním z faktorů, které napomohly vzniku *strategické aliance*.

Po konci studené války se Turecko cítilo obklíčeno nepřátelskými sousedy. Historické problémy s Arménií a Řeckem doplňoval spor se Sýrií a Irákem. Špatné vztahy s arabskými sousedy pramenily z nestability arabských sousedů po pádu SSSR a z dlouhodobého konfliktu o přísun vody z řeky Eufrat, která pramení v jihovýchodním Turecku. (Kanat 2012: 233) (Olson 1997: 169–174).

Jak bylo již zmíněno, Turecko se v unipolárním mezinárodním politickém systému necítilo natolik bezpečnostně podepřené Západem jako v minulosti. Podle Inbara měla tato skutečnost příčinný vztah s prohloubením turecko–izraelských vztahů: „...Zlepšování vztahů s Izraelem bylo výsledkem mezinárodního nastavení po konci studené války.“ (Inbar 2010: 591). Je možné konstatovat, že vztah Turecka s jeho sousedy, ve spojitosti s proměnou mezinárodního politického systému, posílil tureckou snahu o zajištění (navýšení) vlastní bezpečnosti.

Izraelský zbrojní průmysl byl v otázce vývozu zbrojního materiálu do zemí s problematickým přístupem k lidským právům méně normativní a v tureckém případě se neřídil podobnými restrikcemi jako např. USA. (Nachmani 1998: 20–30). Vojenská stránka však nebyla jediným důvodem, který vedl Turecko ke snaze o silnější spolupráci. Turecko předpokládalo, že dobré vztahy s Izraelem nakloní tureckým zájmům i izraelské organizace ve Washingtonu. Tyto skupiny měly sloužit jako reprezentace tureckých zájmů a vyvažovat vliv arménských a řeckých skupin, které byly chápány jako hrozba turecké zahraniční prezentace. Souběžně turecká armáda doufala, že dobré vztahy napomohou odejmutí amerického embarga na dovoz některých vojenských produktů do Turecka. (Yavuz: 1997: 30) (Inbar 2005: 593) Ačkoliv bývá fenomén izraelského vlivu vzhledem k náchylnosti turecké společnosti k různým

druhům konspiračních teorií přeceňován, v tomto případě byly izraelské organizace v USA Turecku skutečně nápomocné¹¹. (Nachmani 1998: 22)

Politicky Turecko a Izrael sblížila první válka v Perském zálivu (1990). Husajnov Irák se svými regionálními ambicemi a ekonomickou předlužeností byl v postsovětské éře bezpečnostním rizikem pro oba aktéry.¹² (Nachmani 1999:online) Válka v Zálivu tak sjednotila turecké a izraelské zájmy vůči arabskému státu. Když Turecko v průběhu operace *Pouštní bouře* posílilo rozmístění svých jednotek podél hranice se severním Irákem, které kontrolovaly potenciální příliv kurdských imigrantů, připomínalo to podle Baykana izraelský bezpečnostní koridor na hranici jižního Libanonu, vůči palestinské populaci. (Baykan 1993: 15).

Válka v Iráku měla pro budoucí vztah s Izraelem několik konsekvencí. Kontakt tureckých vojenských jednotek s armádními složkami členských států NATO turecké vojenské pozorovatele přesvědčil o zastaralosti tureckého armádního vybavení a posílil rozšířený názor o *dvojím metru* v případě vyzbrojování členů NATO. (Nachmani 1999: online). Tato skutečnost posílila tureckou snahu o modernizaci vojenského vybavení. Důležitost vojenského faktoru turecko–izraelského vztahu připomíná např. Migdalovitz: „*Nejvýznamnější součástí vztahu mezi Tureckem a Izraelem, byla armáda*“ (Migdalovitz 1998:1).

Dalším důsledkem první války v Zálivu byla destabilizace severní (kurdské) části Iráku a masivní migrace na turecké území. V této souvislosti se Turecko obávalo aktivizace kurdského problému v jihovýchodní Anatolii. Tato problematika bylo přímo spojená s turecko-syrskými vztahy. Jejich problematický charakter byl výsledkem několika faktorů. Jednalo se o historický spor o provincii Hatay¹³ (Alexandreta), spory

¹¹ V roce 1997 izraelský ministr obrany Yitzhak Mordechai potvrdil, že Izrael pomáhá Turecku v USA a doporučil židovským organizacím v USA, aby tak činily také. (Migdalovitz 1998: 6)

¹² Od konce irácko-iránské války (1988) dlužil Irák Turecku přibližně dvě a půl miliardy dolarů. Z toho dluhu bylo splaceno přibližně jedna třetina, přičemž zbytek Irák podmínil řešením eufratské krize. Husajnov režim se navíc netajil svými regionálními politickými ambicemi. Turecko od roku 1988 zvažovalo otevřený konflikt s Irákem jako možné vyústění situace. V případě Izraele se jednalo o silnou antisemitskou politiku Iráku. Sadám Husajn např. v dubnu 1990 prohlásil, že Irák je schopný „spálit“ půlku Izraele. (Nachmani 1999: online)

¹³ Hatay (Alexandreta) byla věnována Turecku francouzskou mandátní správou. Jednalo se o strategický krok, který měl zajistit tureckou neutralitu ve druhé světové válce (Olson 1997:16)

o přítok vody z řeky Eufrat spojené s tzv. projektem GAP¹⁴ a syrskou podporou teroristické *Kurdské strany pracujících (Partia Karkaren Kurdistan–PKK)*, jejíž vůdce Abdullah Öcalan přebýval v Sýrii od počátku osmdesátých let. Po konci studené války zaujal režim Hafíze Asada více asertivní zahraniční politiku, v rámci které využívala Sýrie svého vlivu na PKK jako politického tlaku na Turecko. (Kanat 2012: 230–234) (Olson 1997: tamtéž).

Zejména kvůli podpoře PKK představovala Sýrie pro Turecko bezpečnostní hrozbu. Podobný vztah k Sýrii měl i Izrael. I v jeho případě byla centrálním problémem syrská podpora teroristických organizací¹⁵. Domnívám se, že sdílená obava ze syrské politiky byla dalším faktorem, který přispěl ke vzniku *strategické aliance*. Snaha Turecka o bezpečnostní spolupráci byla navíc posílena řecko-syrskou dohodou z roku 1995, která v případě vojenského konfliktu mezi Řeckem a Tureckem umožňovala řeckým letadlům užívání syrských letišť. (Kanat 2012: 233–235) V průběhu devadesátých letech také došlo ke krátkodobému *oteplení* izraelsko-syrských vztahů. Turečtí představitelé byly přesvědčeni, že případný pozitivní vývoj by mohl (vlivem izraelských zájmových skupin ve Washingtonu) vést k odstranění Sýrie se seznamu států podporujících mezinárodní terorismus. Tím by Turecko ztratilo důležitý argument pro kritiku kontaktů mezi Sýrií a PKK. (Kanat 2012: tamtéž) Na základě předložených skutečností lze potvrdit, že zahraniční politika Turecka vůči Izraeli byla v devadesátých letech propojeným fenoménem se vztahem k Sýrii.

Před analýzou vnitropolitické situace v Turecku je nutné zmínit pokrok ve vývoji arabsko-izraelského konfliktu, který nastal počátku devadesátých let. (Aytürk 2002: 675). Jeho vývoj získal novou dynamiku v důsledku války v Zálivu. (Kepel 2006: 24–26, 38) Vztahy s Izraelem na velvyslanecké úrovni byly obnoveny v roce 1992. Ve stejný den byly navázány (na stejné úrovni) vztahy s *Organizací pro osvobození Palestiny*

¹⁴ Projekt na vybudování systému přehrad v jižní Anatolii. Sýrie se dlouhodobě obává, že se tímto zvýší již tak existující závislost na tureckých vodních zdrojích. (Olson 1997:169)

¹⁵ V případě teroristických organizací se jednalo o již zmíněnou podporu PKK a tréninkové tábory, které vznikaly v jihovýchodním Libanonu a Sýrii (libanonské údolí Beqa bylo pod Syrským politickým vlivem). V případě Izraele se jednalo o Syrskou kooperaci s Iránem respektive napojení na Hizbaláh. (Olson 1997: 15). V syrském případě měla podpora proti tureckým organizacím dlouhou historii, protože Sýrie již v sedmdesátých letech podporovala hnutí *Arménské tajné armády pro osvobození Arménie* (ASALA), která podnikla několik teroristických úroků na turecké politické představitele. (Kanat 2012: 234)

(PLO). K této události došlo v přímé návaznosti na izraelsko-palestinskou mírovou konferenci, která se uskutečnila 30. října 1991 v Madridu. (Fraser 2004: 136–140) Madridská konference a následné jednání v Oslu (1993) rozšířily operační prostor turecké zahraniční politiky. Tento předpoklad je podepřen zvýšenou frekvencí mezistátních návštěv mezi tureckými a izraelskými politickými představiteli, která jsou v dalších částech práce empiricky doložena.

Konec studené války a s ním spojená změna struktury mezinárodního politického systému vytvořily prostředí vhodné pro redefinici turecké zahraniční politiky. V souvislosti s přesunem bipolarity směrem k unipolaritě reagovali turecké elity, v souladu s neoklasickou teorií, na systémový tlak, který pozměnil politickou rovnováhu moci na Blízkém východě, respektive s ústupem SSSR vytvořil určité mocenské vakuum. Následné sblížení s Izraelem bylo dále umožněno jednak jeho schopností substituovat dodávky vojenského materiálu, jednak společným vnímáním hrozeb v regionu. Zvolení Izraele jako vhodného partnera však bylo učiněno konkrétními politickými aktéry. Struktura tureckého politického systému, konfliktu aktérů uvnitř něj a rozboru jejich identit je věnována další část kapitoly.

2.2 Analýza Turecké domácí politiky a jejího vlivu na podobu zahraniční politiky vůči Izraeli v devadesátých letech

Turecká domácí politika se v devadesátých letech vyznačovala nestabilitou koaličních vlád, které byly často tvořeny politickými stranami se zcela protichůdnými ideologiemi a programy. Tradiční konkurence stran levého a pravého středu, které byly na obou stranách fakticky duplikovány, byl postupně rozšiřován o systémově relevantní strany postavené na ultrapravicovém, respektive religiózně orientovaném politickém myšlení. (Cizme 2002: 85–91) (Kalaycioglu 2002: 53) Tento labilní politický systém přispěl k udržení silné pozice armády uvnitř politického systému. Turecko–izraelská *Smlouva o vojenské spolupráci a tréninku* (23. února 1996), která definovala základní aspekty *strategické aliance*, byla za tureckou stranu podepsána zástupcem velitele generálního štábu Cevikem Birem (izraelskou stranu reprezentoval politický zástupitel). (Olson 1997: 13–15) V této kapitole nejprve stručně analyzuji fenomén identity v tureckém kontextu. Tento postup je nezbytný pro pochopení širších souvislostí vnitropolitického

střetu v devadesátých letech. Dále zdůrazňuji jedinečnou roli armády v tureckém státním aparátu, která pramení z historického vývoje po první světové válce a která měla esenciální vliv na zahraniční politiku Turecka vůči Izraeli. (Heper, Shiffrinson 2005: 238–239). V kapitole pracuji s koncepty identity, které dělím na sekulárně–západní a islámsko-tradiční kategorie. Toto uchopení nemá značit výlučnost. Pojem *sekularismus* užívám ve smyslu redukce náboženství ve veřejném prostoru, ne jeho rigidní odmítání jako celku. Domnívám se, že rozdílnost umírněných segmentů společnosti s afiliací k některé ze zmíněných identit může být fluidní a jejich mobilizace záleží na konkrétní situaci a aktérech.

2.2.1. Konflikt identit v turecké společnosti

Sekularismus (či laicismus) byl jeden z hlavních rysů *kemalismu*¹⁶, oficiální státní ideologie, která byla imperativem modernizace tureckého státu a společnosti po založení republiky v roce 1923. V důsledku odklonu od odkazu Osmanské říše a islámského kalifátu došlo k radikální eliminaci náboženství ve veřejném prostoru. Tento proces probíhal v kontextu *westernizace* turecké společnosti, který byl podporován relativně úzkou skupinou sekulárních elit, pocházejících dominantně z armádního prostředí (Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak). (Heper, Shiffrinson 2005: 238) Enormní společenský vliv armády a její prestiž pramenily ze situace Osmanské říše po roce 1918 a vítězné válce o nezávislost s Řeckem. (k tématu viz Wanner: 2009) Snaha o laicizaci dřívějšího centra islámské kultury bývá některými autory označována jako *kulturní revoluce* či pokus o tzv. civilizační přesun¹⁷. (Lewis 2002: 260–274) (Kardas, Warning: 124)

Přijetí intelektuálního dědictví Velké francouzské revoluce (osvícenství, národní stát) vedla k obvinění tradiční islámské společnosti ze způsobení úpadku osmanské civilizace. Sekulární státně-byrokratický aparát se identifikoval s heslem: *Civilizace znamená evropská civilizace* (Lewis 2002: 269). V dlouhodobém horizontu však tato

¹⁶ Turecká republika byla založena na šesti principech. Doktrína ze které vzešly se nazývá podle zakladatele turecké republiky Mustafy Kemala Atatürka *kemalismus*. Jedná se o populismus, nacionalismus, laicismus, etatismus, republikánství a reformismus. (Oxford Islamic Studies: online)

¹⁷ Autorem termínu „civilizational shift“ je americký politolog Samuel Huntington. Ten se domníval, že Turecko se navzdory procesu *westernizace* nestalo integrální součástí Západu, protože západní společnost nebylo nikdy uznáno jako aktér se sdílenou identitou (Kardas, Warning 2011: 124)

tendence posílila islámskou identitu periferie v opozici vůči oficiálnímu diskursu establishmentu: *Kemalistické snahy centra o ovládnutí tradičního sociálního života Anatolie postupně vedly k politizaci náboženství, které se stalo centrálně-hegemonickou identitou široké periferie.*“ (Yavuz 2003: 208) V Turecku se takto diverzifikoval sociální život v tradičních rurálních regionech a sekularizovaných a urbanizovaných centrech. Strážcem oficiálně sekulární identity státu byla armáda, která byla zároveň jedním z hlavních protagonistů modernizace státu. Díky svému vlivu a již zmíněné společenské prestiži disponovala armáda enormním politickým vlivem. Např. Zarakol se domnívá, že armáda do roku 1950 ovládala tureckou politiku. (Zarakol 2013: 158).

Síla elektorátu periferie, který se identifikoval s tradičními hodnotami, se poprvé projevila ve volbách v roce 1950. Atatürkem založená *Republikánská strana lidu*¹⁸ (*Cumhuriyet Halk Partisi*–CHP) byla poražena *Demokratickou stranou* (*Demokrat partisi*–DP). DP zůstala u moci po tři následující volební období.¹⁹ (Zarakol 2013: 158) Jako strana založená na kumulaci hodnot liberálně-tržní ekonomiky a tradiční společnosti v budoucnu sloužila jako archetyp a ideový základ pro politické strany reflektující tradiční identitu (*Strana spravedlnosti/Adalet Partisi*–AP a později AKP) (Mango 2004: 45–47)

DP a posléze AP²⁰ se staly úspěšnými vyzyvateli oficiální (sekulární) identity státu. DP ani AP se však nevymezovaly vůči *západnímu* prvku turecké politiky, tedy zahraničně-politickému navázání na USA a evropské státy. (Mango 2004: 46, 65) K rozšíření politického diskursu o negaci západu a západního způsobu života došlo v sedmdesátých letech v podobě *Strany národního spasení (Mili Selamet Partisi*–MSP).

¹⁸ CHP byla Atatürkem založená strana, která od roku 1923 do roku 1950 dominovala politickému systému. Ačkoliv existovaly pokusy o založení konkurenčních stran, byl multipartismus v Turecku akceptován až po konci druhé světové války, přičemž až o volbách v roce 1950 se dá hovořit jako o svobodných a soutěživých. (Turkish Weekly 2014: online)

¹⁹ DP byla odstraněna od moci vojenským převratem v květnu 1960. Přebírat byl způsoben řadou příčin, mezi kterými lze jmenovat vrcholící ekonomickou krizi způsobenou neschopností Turecka platit zahraniční dluhy, rostoucí společenskou polarizací do velké míry způsobenou přístupem Menderesovy vlády k politické opozici a sociální skládkou vojenských důstojníků, kteří provedli převrat. (Mango 2004: 52–53) (Dalal 2004: 75–77)

²⁰ AP se po vojenském převratu v roce 1960 stala pod vedením Suleymana Demirela, *de facto* nástupnickou stranou DP. Vztah mezi DP a AP nebyl explicitně vyjádřen, nicméně vyplýval z dobového kontextu a stranické prezentace (Mango 2004: 64–66)

MSP vyrostla na pozadí islamistického hnutí *Milli Gorus* (MG). Stejně jako MSP bylo MG založeno Necmettinem Erbakanem a jeho program byl založen na obhajobě konzervativních sociálních hodnot v turecké politice a společnosti. (Jung 2012: 35) Někteří badatelé považují MG za krajně nacionalistické a antisemitské hnutí (Aytürk 2001: 686). Je pravda, že poté, co se Necmettin Erbakan stal v roce 1996 tureckým ministerským předsedou, byl jedním z hlavních kritiků *strategické aliance*. Stejně tak řada vrcholných představitelů AKP byla dříve členy MG. (tamtéž) (Daily Turkish News 1997: online)

Po vojenském převratu (12. září 1980) byly armádou oficiálně zakázány stávající politické strany. Necmettin Erbakan MSP resuscitoval 19. června 1983 v podobě strany *Blahobytu* (*Refah Partisi*–RP), k čemuž mu dopomohla dobová vnitropolitická specifika.²¹ (Cağlar 2012: 23–24). RP se plně etablovala v tureckém politickém systému v rozmezí let 1994–1995 a v roce 1996 se stala hlavní stranou vládní koalice. V této pozici ostře kritizovala turecko–izraelské vztahy a posléze *strategickou alianci*. Někteří prominentní členové RP (Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül) se v budoucnu stali zakladateli AKP jako nástupnické liberální formy RP. (Jung: 2012:25) Domnívám se, že jejich členství v RP mohlo ovlivnit jejich postoj vůči Izraeli. Abdullah Gül byl v rámci RP dlouhodobým odborníkem na zahraniční politiku cep Tayyip a Erdoğan byl v roce 1997 uvězněn v souvislosti s konfliktem mezi armádou a RP (k tématu viz. níže). (Mango 2004: 103) (Yavuz 2003: 235)

Na základě předložených skutečností je možné potvrdit předpoklad o duálním charakteru konfliktu identit v Turecku: „*Historie moderního Turecka je historií souboje mezi hodnotami kemalistického státu a hodnotami muslimské společnosti.*“ (Yavuz 2003: 257) Do roku 1996 však byla politická moc uplatňována aktéry, kteří akceptovali sekularismus potažmo kemalismus jako systémovou danost. S nástupem RP jako vládní strany se vztah s Izraelem, který byl v té době již oficiálně potvrzen, stal prostorem, ve kterém se projevil probíhající střet konkurenčních identit.

²¹ Intenzivní růst pravicového a levicového politického extremismu v sedmdesátých letech v Turecku vedl k vojenskému převratu. Vojenské elity, které v letech 1980–1983 řídily zemi, chápaly levicový extremismus jako nejnaléhavější hrozbu a vůči stranám vyhraněným nábožensky či pravicově se uplatňoval tolerantní přístup. (Cağlar 2012: 23–24)

2.3 Konflikt identit v Turecku v devadesátých letech a zahraniční politika vůči Izraeli

Od obnovení reprezentace na velvyslanecké úrovni (prosinec 1992) se první mezistátní interakcí stala návštěva tureckého ministra turismu Abdüldakira Ateşe v červnu roku 1992. O rok později jej následoval ministr zahraničních věcí Hikmet Çetin, který byl nejvýše postaveným tureckým představitelem, který navštívil Izrael od jeho založení v roce 1948. Çetina v roce 1994 následovala turecká ministerská předsedkyně Tansu Çiller. Izrael reagoval oficiální návštěvou ministra obrany Davida Ivryho (1994), který byl ve stejný rok následován izraelským prezidentem Ezerem Weizmanem a ministrem zahraničí Šimonem Peresem. (Yavuz 1997: 27–28) Tyto interakce sloužily jako předstupeň turecko-izraelského spolupráce, která však byla v rozmezí let 1996–1997 vážně ohrožena vnitropolitickým konfliktem v Turecku.

Po smrti prezidenta Turguta Özala se stal v roce 1993 tureckým prezidentem ministerský předseda Sulyeman Demirel. Předsednictví Demirelovi strany *Pravé cesty* (*Dogru Yol Partisi*–DYP) převzala první žena na postu ministerské předsedkyně, Tansu Çiller, považovaná za ortodoxního zastánkyni sekularismu, která disponuje extenzivními vazbami na bezpečnostní složky. (Mango 2003: 94–97). Během komunálních voleb (duben 1994) a všeobecných voleb (prosinec 1995²²) se však vítěznou stranou stala RP vedená Necmettinem Erbakanem. Výsledky voleb vyvolaly obavy u armády a sekulárního segmentu společnosti. Sekulární političtí komentátoři se také obávali možného negativního dopadu silné RP na turecko-izraelské vztahy. Erbakan byl známý populistickým antisemitismem a zahraničně-politickou preferencí muslimských států ve smyslu tzv. *neotomanismu*²³. (Yavuz 1997: 29) Ve svém předvolebním programu mimo jiné přislíbil „roztrhání turecko–izraelských smluv“ (Kanat 2012: 241)

²² Vysvětlení úspěchu RP se různí, většinou se však autoři shodují na důležitosti špatného fungování tradičních politických stran, které na rozdíl od RP měly nízký kontakt s elektorátem na komunální úrovni. Oproti tomu organizace RP byla velmi propracovaná a byla založena na znalosti lokálních komunit a osobní komunikaci s voličem. (Hale 1999: 30, 40–42)

²³ Neotomanismus se vymezuje vůči izolacionistickému *kemalismu*. Reference k Osmanské říši značí snahu o kontakt s regiony, které byly dříve její součástí (Balkán, Blízký východ etc.). (Hale 2013:253)

Charakter společenských demonstrací, které se odehrály v některých tureckých městech po volbách v roce 1994 a 1995 potvrzuje obavy sekulárních kruhů z politického islámu, který byl stále chápán jako platforma periferie. Hesly sekulárních demonstrantů byly např: „*Černí Turci proti bílým*“²⁴...*jiné Turecko vyhrálo volby...Fatih proti Harbiyi*“²⁵.“ (Yavuz 2003:214) Podle Ayşe Zarakola byl konflikt identit patrný zejména u středních tříd, kde sekulární *stará střední třída* stála v opozici proti tzv. *zbožné buržoazii* neboli *anatolským tygrům*²⁶, kteří reprezentují volební základnu nynější AKP. (Zarakol 2013: 155–157)

Vzhledem k tomu, že volební zisk RP nebyl dostatečný pro vytvoření parlamentní většiny, nebylo jasné, jaká bude podoba vlády. (Hale 1998:28) Dlouhá parlamentní disputace vedla k tomu, že smlouva mezi Tureckem a Izraelem *O vojenském tréninku a spolupráci* byla v době faktického parlamentního bezvládí (23. únor 1996) podepsána zástupcem náčelníka generálního štábu Cevikem Birem. (Olson 1997: 13–15). Cevik Bir byl jedním z nejaktivnějších proponentů turecko–izraelské spolupráce, kterou chápal jako bezpečnostní nutnost v turbulentním regionu. (Bir 1999: online)

Vláda nakonec vznikla měsíc po uzavření vojenské smlouvy s Izraelem v březnu 1996. Byla tvořena koalicí tradičních stran DYP a stranou *Vlasti* (*Anavatan Partisi*–ANAP). Vláda v březnu prohloubila oficiální vztahy s Izraelem podpisem smlouvy o bezcelní zóně. (Turecké ministerstvo financí 2014: online) Předpoklad změny turecké politiky v důsledku vítězství RP zůstal prozatím nenaplněný, nicméně vládní krize, která propukla již v dubnu 1996 a dosadila, poprvé v turecké moderní historii, islamistického ministerského předsedu do funkce, jej učinila opět relevantním.

²⁴ Tzv. *White turk*, je termín, který byl poprvé použit v roce 1992 tureckým autorem Ufukem Güldemirem a odkazoval k sociální skupině, která byla nespokojená s prezidentem Turgutem Özalem. Özal byl praktikující muslim a nepocházel z armádního prostředí. V širším kontextu *White Turk* označuje vzdělaného, ekonomicky zajištěného městského obyvatele s kemalistickou a západní identitou (Daily News Turkey: 2010)

²⁵ Fatih je konzervativní čtvrť Istanbulu obývaná především nábožensky orientovanými obyvateli, zatímco Harbiya je centrem sekulárních vyšších tříd a vojenské akademie. (Yavuz 2003: 214)

²⁶ *Anatolské tygři* je pojem popisující třídu menších a středně velkých obchodníků z centrální Anatolye. Tito podnikatelé jsou nábožensky konzervativní a tvoří základnu voličské podpory AKP. Vzhledem ke své kulturní blízkosti s Blízkým východem obchodně profitovali ze zahraniční politiky Turecka po roce 2002. (Gumuscu 2008:2–12)

Koalice mezi DYP a ANAP, byla (měla být) založena na systému rotujícího předsednictví mezi Tansu Çiller (DYP) a Mesutem Yilmazem (ANAP). Vláda však padla již 4. června 1996. Důvodem zániku koalice byla animozita mezi Yilmazem a Çiller, která vedla k obvinění Çiller z politické korupce. Ve snaze zabránit policejnímu vyšetřování své osoby nabídla Çiller Erbakanovi (předsedovy největší parlamentní strany) premiérský post. Çiller se spokojila s pozicí ministryně zahraničních věcí. Tím si zajistila podporu RP při hlasování o své poslanecké imunitě. Politický obchod vedl 27. června ke vzniku extrémně polarizované, ideologicky protichůdné koalice mezi DYP a RP. (Hale 1999: 29:31) Symbolem jejich odlišného přístupu k zahraniční politice se stal rozdílný názor na turecko–izraelské vztahy a *strategickou alianci*. Erbakanovo upřednostňování muslimských států v zahraniční politice a otevřeně negativní postoj k vojenským aspektům *strategické aliance* byly v přímé kontradikci vůči přístupu sekulárního establishmentu a armády. Erbakan izraelský stát chápal jako hrozbu trans-nacionální muslimské společnosti. (Yavuz 2003: 237). Oproti bezpečnostním složkám zastával také zcela odlišný přístup vůči jedné z příčin vzniku *strategické aliance* – Sýrii.

Jak jsem zmínil v předchozí části kapitoly, vznik *strategické aliance* byl částečně závislý na společném vnímání Sýrie jako bezpečnostní hrozby. Krátce po svém zvolení Erbakan tento předpoklad veřejně dementoval a následně se setkal se syrským velvyslancem. Charakteristiku Sýrie jako státu podporující mezinárodní terorismus označil za umělý konstrukt. (Olson 1997: 183–184) Tímto bylo na nejvyšší vládní úrovni zpochybněna jedna z hlavních příčin turecko–izraelského partnerství. Erbakanova desetidenní zahraniční cesta po vybraných muslimských státech v srpnu 1996 dále přispěla ke znepokojení armády, která se vždy považovala za organickou část turecké zahraniční politiky. (Yavuz 1997: 28) (Olson 1997: 185) V červnu 1997 Erbakan založil skupinu D–8, která měla spojoval osm rozvíjejících se muslimských států (Turecko, Pákistán, Írán, Bangladéš, Indonésie, Malajsie, Nigérie, Egypt). (Inbar 2010b: 139). Tento krok potvrzuje snahu o přesun těžiště zahraniční politiky směrem ke státům se sdílenou (islámskou) identitou a kulturou. V budoucnu bylo turecké zapojení ve skupině D–8 oživeno pod AKP. (viz. třetí kapitola)

Někteří autoři zpochybňují opravdovost Erbakanova postoje vůči Izraeli a domnívají se, že se jednalo spíše o populistickou poplatnost. (Nachmani 1997: 23)

Tyto názory považuji za obtížně prokazatelné a nepřesvědčivé. I na základě Erbakanovy politické minulosti (*Milli Gorus*) lze předpokládat, že byl jeho politický vztah k Izraeli skutečně negativní. Např. Yavuz zastává názor, že Erbakanova opozice vůči turecko-izraelskému partnerství byla reálná a turecká armáda využila *strategického partnerství* jako důkazu bezmocnosti vlády RP prosadit své zahraničně-politické vize (Yavuz 2003: 248). K názoru, že Erbakanova pozice v rámci zahraniční politiky byly postaveny na religiózním základě se přiklání např. Dahnforth. (Dahnforth 2010: 94).

Navzdory negativnímu postoji Erbakana vůči partnerství s Izraelem uskutečnila turecká armáda v prosinci roku 1996 společné námořní cvičení s Izraelem a USA. Mezi 24.–28. únorem 1997 náčelník generálního štábu turecké armády Ismail Hakki Karaday v doprovodu novinářů se sekulárních medií navštívil Izrael. Oproti běžným zvyklostem o této návštěvě neinformoval ministerského předsedu (Yavuz 1997:30) (Olson 1997: 13). Karadyova návštěva dokládá simultánní existenci odlišných zahraničně-politických koncepcí, které turecké zastávali subjekty s odlišnou identitou, které ovlivňovaly proces zahraniční politiky.

Karadyova izraelská mise se časově protínala s tzv. *procesem 28. února*, který je některými analytiky označován také jako *postmoderní převrat*. Jednalo se o výsledek dlouhodobé konfliktu mezi RP a armádou, jehož rozbuškou byla demonstrace v Ankaře zaměřená proti *strategické alianci*. Armáda reagovala na vládu RP, kterou chápala jako rostoucí hrozbu pro sekulární charakter státu. (Yavuz 2003–242) Proti Erbakanově politice se postupně zvedal i občanský odpor²⁷, který sjednocoval odlišné sociální skupiny²⁸. Katarzí situace se 2. února 1997 stal tzv. *Sincanský incident*, který byl přímo spojen s turecko-izraelským partnerstvím. (Hale 1999:32)

²⁷ Mezi formy občanského protestu lze zařadit každodenní minutové vypínání elektřiny (Hale 1999:32)

²⁸ Kromě občanské společnosti opozice proti RP obsahovala řadu sekulárních medií, velké průmyslové celky a podstatnou část alevitské části turecké společnosti, která se cítila ohrožena Erbakanovou akcentací sunnitské formy islámu jako státního náboženství. Alevité jsou relativně málo prozkoumanou a uzavřenou odnoží islámu, kombinující prvky šiismu s preislámskými zvyky a v Turecku tvoří přibližně 15–20 procent populace. Alevité historicky tíhnou k podpoře Atatürkových reforem respektive CHP, které chápou (chápali) jako ochranu před většinovou sunnitskou společností. (Hale 1999: 29) (Yavuz 2003: 242)

Sincan je část Ankary, jejíž radnice byla od roku 1994 ovládána RP. V únoru 1997 uspořádal ankarský starosta *Jeruzalémský den* na podporu východní (palestinské) části Jeruzaléma. Událost, které se zúčastnil např. íránský velvyslanec, se vyvinula v masovou protestní akci, při které demonstrující vyjadřovali svou nespokojenost se zahraničně-politickými vztahy Turecka a Izraele. Součástí demonstrace byly např. plakáty podporující Hamás a Hizbaláh a kritizující *strategickou alianci*. (Daily Turkish News 1997: online) (Yavuz: 1997:22–23) O dva dny později 4. února 1997 byla oblast za pomoci těžké vojenské techniky obsazena armádou. (Hale 1999:32) Zahraničně-politický vztah Turecka k Izraeli se tak, ještě více než předtím, stal součástí tureckého konfliktu identit.

Na zasedání Národní bezpečnostní rady²⁹ 28. února 1997 (viz. *postmoderní převrat*) předložil generální štáb Erbakanovi soubor požadavků, které měla jeho vláda implementovat za účelem potvrzení sekulárního charakteru státu. Přes svůj souhlas Erbakan váhal s realizací požadavku a nakonec 17. června 1997 na pozadí možných sociálních střetů, odstoupil z pozice ministerského předsedy. Po svém odstoupení veřejně prohlásil, že byl odstraněn za účelem posílení vztahů mezi Tureckem a Izraelem. (Yavuz 1997: 31) O rok později byla RP rozpuštěna Ústavním soudem na základě obžaloby podezírající stranu z toho, že se stala ústřední platformu útočící na sekulární charakter státu. (Celep 2012: 12) (Kogacioglu: 448–451)

Vládní koalice RP a DYP byla nahrazena koaliční vládou sestavenou se tří sekulárních stran obsahující strany levého středu *Demokratická levicová stran* (*Demokratik Sol Partisi*–DSP), ultranacionalisty *Strana národní akce* (*Milliyetci Hareket Partisi*–MHP) a středopravý ANAP. (Mango 2003: 98) Ačkoliv byli někteří členové nové vládní koalice vůči *strategické* alianci kritičtí, ministerský předseda Mesut Yilmaz (ANAP) v srpnu 1997 prohlásil, že:„...„*Turecko–Izraelská spolupráce je nezbytná pro mocenské vyvažování v rámci regionu...*“ (Inbar 2001:49). Vztahy Turecka a Izraele

²⁹ Národní bezpečnostní rada je orgán, který byl zaveden v turecké ústavě z roku 1961. Personálně sestává z prezidenta republiky, členů generálního štábu turecké armády, ministerského předsedy a vybraných ministrů. (Heper, Shiffrinson 2005: 238, 241)

zůstávaly do voleb v roce 2002 na dobré úrovni, přestože byly kritizovány³⁰ v kontextu tzv. druhé intifády³¹. (Uzer 2013: 3)

Na základě předložených skutečností je možné potvrdit předpoklad o vlivu domácí politiky Turecka na jeho zahraničně-politický vztah s Izraelem. *Strategická aliance* kromě svých materiálních příčin potvrzovala v očích sekulárních vrstev západní orientaci Turecka. Slovy prominentního sekulárního intelektuála İlhana Selçuka nemělo Turecko v devadesátých letech *nikoho kromě Izraele a židovské loby* (Nachmani 1998: 22) Oproti tomu politické subjekty reprezentující tradiční vrstvy turecké společnosti (RP) definovaly úzký vztah s Izraelem jako politickou hrozbu Turecku a celosvětové muslimské komunitě. Zahraniční politika Turecka vůči Izraeli v devadesátých letech se odehrávala na pozadí dlouhodobého konfliktu identit uvnitř turecké společnosti a na určitý čas se stala jeho zpodobněním. Konflikt mezi sekulární a islámskou identitou byl natolik silný, že např. Yavuz označuje tureckou domácí politiku devadesátých let jako systém ve kterém se konflikt netvoří podle ideologických či třídních linií, ale podél identit a ve kterém se zahraniční politika stala obětí politiky domácí. (Yavuz 1997: 33) Jak bude v této práci dále dokázáno, vnitropolitické události devadesátých let měly vliv na tureckou zahraniční politiku i po roce 2002.

2.4 Náplň strategické aliance

V dosavadní části této práce jsem analyzoval příčiny, které vedly k intenzifikaci kontaktů mezi Tureckem a Izraelem. Série turecko-izraelských smluv a následná institucionalizovaná spolupráce bývá označován jako *strategické aliance*. Ačkoliv *strategická aliance* obsahovala vojenskou i ekonomickou spolupráci, vojenská stránka převažovala nad hospodářskou výměnou. V této části se věnuji náplni turecko-izraelské spolupráce.

Vzhledem ke své technologické vyspělosti byl Izrael ideální volbou³² jako alternativní zdroj vojenského materiálu nahrazující pokles nákupu produktů od USA

³⁰ V roce 2002 označil turecký ministerský předseda Bülent Ecevit izraelský zásah v Gaze jako *genocidu*. Po kritice členů vlády a tlaku izraelské diplomacie svůj názor změnil. Inbar přesto označuje vztahy mezi Izraelem a Tureckem v době Ecevitovy vlády (1999–2002) jako excelentní. (Inbar 2005:598) (Daily Turkish News 2002: online)

³¹ K pojmu intifáda viz. Kepel. (Kepel 2006: 16–24)

respektive států EU. (Kanat 2012: 236) Sekulárními elitami byl navíc vztah s Izraelem chápán jako forma vázanosti na Západ po úpadku vztahu s USA a EU zpočátku devadesátých let. 23. února 1996 byla podepsána smlouva *O vojenském tréninku a spolupráci*. Dohoda měla pětiletou platnost s předpokladem prodloužení a rozšíření aktivit spolupráce. (Kanat 2012: 237) Vojenská spolupráce předpokládala spojené vojenské cvičení pěchoty, námořnictva a letectva, doplněné o oboustrannou výměnu technického personálu. Zvláštní důležitost měla zejména letecká cvičení nad tureckou provincií Konya (operace *Anatolský orel*). Izraelští piloti, kteří vzhledem ke geografické poloze Izraele provádějí svá cvičení běžně nad územím Středozemního moře, mohli trénovat dlouhé přelety nad pevninským povrchem. Další výhodou byl hornatý reliéf Konye, který připomíná některé části Iránu, který se postupně stával hlavní bezpečnostní hrozbou Izraele a možnost leteckého tréninku nad tureckým územím tak byla strategickou výhodou. Turečtí piloti mohli využít možnosti technologicky vyspělého tréninku v izraelském vojenském středisku v Negevské poušti. Přítomnost cizích vojenských jednotek na území druhého státu byla upravena klausulí o nemožnosti jejich zapojení v konfliktu se třetí stranou. (Inbar 2005: 592–593) (Inbar 2010a: 28–29) (Migdalovitz 1998:1–6) (Nachmani 1998:24–29)

Dalším bodem byla spolupráce tajných služeb. V tomto ohledu chtělo Turecko, v rámci boje s PKK, získat přístup k databázi izraelského satelitu OFEK. Kontakt s izraelskými tajnými službami byl chápán také jaké možný přístup ke zpravodajským informacím USA. (Inbar 2010a: 28) (Inbar 2003: 592) (Nachmani 1997: 26) Izraelské zpravodajství bylo tureckou stranou vnímáno jako sofistikované a tudíž velmi užitečné (Kanat 2012: 236)

V případě samotného obchodu s vojenskými produkty navazovala na *smlouvu o vojenském tréninku a spolupráci* dohoda o vojenské průmyslové spolupráci podepsaná v srpnu 1996. V rámci vojenského průmyslu měl Izrael a Turecko spolupracovat na výrobě raket typu země-vzduch a vývoji obranných koncepcí proti leteckým a konvečním zbraním. Izraelské firmy získaly kontrakt na modernizaci

³² Podstatná část izraelských produktů v rámci vojenského průmyslu se technologicky podobá produktům výroby USA. Turecká armáda, která byla po dobu studené války zvyklá na dodávky z USA, tak mohla strávit méně času tréninkem vojáků atd. (Migdalovitz 1998: 6)

padesáti čtyř tureckých stíhacích letadel typu F–4 Phantom a čtyřiceti osmi stíhacích letadel typu F–5 a modernizaci tureckých tanků M–60. Izrael také nabídl turecké straně možný odkup tanku izraelské provenience Merkava. (Inbar 2010b: 133–134)

V návaznosti na smlouvu o *vojenském tréninku a spolupráci* vstoupila v roce 1997 v platnost dohoda o bezcelní zóně mezi Izraelem a Tureckem. Její dopad znázorňuje růst vzájemného obchodu, který v roce 1997 dosahoval přibližně sedmi set padesáti milionů dolarů, zatímco v roce 2004 dosáhl hodnoty okolo dvou miliard dolarů. Státy se v ni dále zavázaly k prohloubení spolupráce v oblasti technologií a vzdělávání. (Nachmani 1998: 27) (Inbar 2005: 591)

3 Změny v tureckém politickém systému po roce 2002 a zahraniční politika AKP vůči Izraeli v rozmezí let 2002–2010

Úpadek *strategické aliance* byl postupný a deteriorace vztahů proběhla zejména v druhém volebním období AKP (od června 2007). Na základě rozboru domácí politiky zjišťuji, zda měl vnitropolitický konflikt identit vliv na podobu zahraniční politiky vůči Izraeli, tak jako tomu bylo v devadesátých letech. V rámci analýzy jsem si vědom možných alternativních proměnných (např. zhoršující se situace v Gaze či vnější tlak EU na vnitřní politické reformy v Turecku). Nicméně vzhledem k úzkému vymezení práce a omezenému rozsahu jim věnuji pouze okrajovou pozornost. Kapitola je rozdělena na čtyři části. V první se věnuji ideologickému a ekonomickému kontextu, v rámci kterého byla koncepce zahraniční politiky AKP formulována. Tato část slouží zároveň jako kontextuální vhled pro druhou část kapitoly, která se věnuje zahraniční politice Turecka vůči Izraeli v letech 2002–2007. Třetí část je věnována analýze vnitropolitické situace v rozmezí let 2007–2009. Čtvrtá část postupně popisuje ústřední turecko–izraelské politické krize, které se odehrály od roku počátku roku 2008 do června 2010.

3. listopadu 2002 zvítězila ve všeobecných volbách v Turecku rozhodující většinou AKP, politická strana založená skupinou bývalých liberálních členů RP. Úspěch AKP byl do velké míry způsoben ekonomickou krizí, která postihla Turecko v letech 2000–2001. (Altunisik, Lenor 2013: 577) Ekonomická krize v očích veřejnosti degradovala tradiční politické strany a aktéry, kteří byli obviňováni za její způsobení. Mezi tyto subjekty patřily zejména strany sekulární koalice vlády Bülenta Ecevíta, z nichž se ani jedna v roce 2002 nedostala do parlamentu. (Mango 2003:102) Jedním z hlavních atributů volební kampaně AKP bylo téma změny a oddělení se od vnitřní i zahraniční politiky devadesátých let, kterou straničtí představitelé charakterizovali jako ztracenou dekádu. (Hale 2013: 253) V roce 2003 se v doplňujících volbách stal ministerským předsedou Recep Tayyip Erdoğan, bývalý prominentní člen RP a odsouzený istanbulský starosta v rámci *postmoderního* převratu (viz. výše) (Mango 2003: 97–98) Pod Erdoğanovým vedením se AKP etablovala v politickém systému a vyhrála rozhodující většinou dvoje následující volby (2007, 2011). Nástup AKP k moci znamenal podle některých analytiků proměnu charakteru tureckého politického systému:...*“Volební*

vítězství AKP v roce 2002 a 2007 znamenalo postupný přesun moci od sekulární armády ke konzervativní a umírněné islámské elitě..." (Aytürk 2013: 676) Vítězství AKP v listopadu 2002 vedlo některé pozorovatele také k přesvědčení o konci *kemalismu* (tedy i sekularismu) v Turecku. (Inbar 2009: 29). V této kapitole dokazují, že jedním z důsledků vlády AKP byla re-konceptualizace zahraniční politiky, v rámci které došlo k upozadění *strategické aliance* a Izraele.

3.1 Ideologicko-ekonomický kontext zahraničně-politické koncepce AKP

Zahraničně-politická strategie AKP byla (je) ovlivněna politickým myšlením tureckého profesora mezinárodních vztahů Ahmeta Davutoğlu. Ahmet Davutoğlu od roku 2002 působil jako poradce Recepa Tayyipa Erdoğan v oblasti zahraniční politiky a v roce 2009 se stal ministrem zahraničí. Davutoğluova koncepce zahraniční politiky³³ vychází z jeho knihy *Strategická hloubka*. (Altunisik, Lenor 2013: 576–577) Ústřední myšlenkou publikace je zdůraznění osmanské a islámské politické tradice v kontextu tureckého geopolitického umístění, které mu umožňuje aplikaci esenciálně multilaterální zahraniční politiky. Jako tzv. *centrální země* má Turecko disponovat více než jednou národní identitou, což umožňuje intenzivní kooperaci s odlišnými regiony (Blízký východ, centrální Asie, Balkán). (Davutoğlu 2008: 78) (Ulğen 2011: 3–5). Tento předpoklad výhodnosti multilaterální zahraniční politiky snižuje relevanci jednostranné orientace na Západ. (Ulğen 2011: 5). Vzhledem k tomu, že jedním z ustavujících faktorů *strategické aliance* byla snaha o alternativní potvrzení turecké západní identity, Davutoğluova koncepce částečně zpochybňuje jeden z pilířů, na kterých byl vztah Turecka k Izraeli vybudován. Tento předpoklad potvrzuje např. Inbar: *Kontury nové podoby turecké zahraniční politiky indikují přirozenou tendenci distancování se od Západu a snahu vylepšit vztahy s muslimskými zeměmi, partikulárně těmi, které se nacházejí v blízkosti tureckých hranic.*" (Inbar 2009: 29)

³³ Výčet principů Davutoğluovi zahraničně-politické koncepce: podpora lidských práv bez rezignace na bezpečnost země, politika nulových problémů, vypracování multilaterálních vztahů se sousedícími zeměmi, víceúrovňová zahraniční politika, rytmičká diplomacie (získávání vlivu v mezinárodních organizacích). (Davutoğlu 2008: 77–83)

Jedním z dalších principů Davutoğlový teorie je tzv. politika *nulových problémů*. Turecko, které (podle Davutoğla) aspiruje na vedoucí politickou roli v regionu, musí nutně vylepšit vztahy se svými bezprostředními sousedy. Praktickým důsledkem *politiky nulových problémů* byla např. turecká snaha o stabilizaci vztahů se Sýrií. (Grigoriadis 2010:5) (Ulutaş 2010:1) Kombinace turecké snahy o posílení své regionální role společně s koncepcí *nulových problémů* byla jedním z předpokladů budoucí turecké mediace dialogu mezi Izraelem a Sýrií.

Předpoklad objektivní multilaterální politiky však nekoresponduje s převážně blízkovýchodní orientací zahraniční politiky po roce 2002. Jak poukazuje Ulğen, vztahy se sekulárními státy centrální Asie podobný vývoj (jako Blízký východ) vztahů s Tureckem nezaznamenaly. (Ulğen 2011: 14) Koncept vícero identit je navíc zpochybněn jak diskursem vedení AKP, tak politickou minulostí jejich členů. Např. na setkání ministrů zahraničí arabských zemí Davutoğlu uvedl, že: *Jeruzalém bude brzy hlavní město a my všichni bychom se měli jít modlit do Al-Aqsa*“ (Aytürk 2013: 10) Charakter verbálního projevu souvisí s již zmiňovaným socio–kulturním pozadím představitelů AKP: *„Vedoucí jádro AKP pochází z prostředí, které glorifikuje osmanskou minulost stejně jako historické a kulturní vazby s arabsko–islámským světem. Erdoğan³⁴ vystudoval náboženskou střední školu, Abdullah Gül pracoval pro islámskou rozvojovou banku v Jedahu v Saudské Arábii a Ahmet Davutoğlu působil jako profesor na mezinárodní islámské univerzitě v Malajsii.“* (Altunisik, Lenor 2013: 577–578) Kulturní a náboženská afiliace členů AKP s arabským světem, respektive se světem islámu, existuje a je s největší pravděpodobností vyšší než např. u představitelů sekulárních stran. (Önis 2011: 57) Tento předpoklad vyvrací některé kritické názory, které tvrdí, že vztah Turecka k Izraeli je determinován pouze dynamikou arabsko–izraelského konfliktu a identitu chápou jako zástupný činitel. V tomto případě lze pochybovat, zda by případné ztotožnění např. CHP s palestinskou otázkou dosahovalo takové míry jako u AKP, respektive zda by byl arabský svět vůči takové aktivitě responzivní.

³⁴ Recep Tayyip Erdoğan vyrostl ve skromných podmínkách v istanbulské chudinské čtvrti Kasım Paşa (Mango 2004: 107). Kasım Paşa byla, respektive je centrem konzervativního obyvatelstva Istanbulu a svým svébytným způsobem se odlišuje od ostatních městských čtvrtí. (autorovo vlastní pozorování)

Po roce 2002 se začala Turecká ekonomika zotavovat z ekonomické krize. Strukturální reformy byly částečně nastaveny již za Ecevitovy vlády pod vedením Kemala Dervişe³⁵, nicméně politicky z nich těžila AKP. (Hale 2013: 254) Hospodářský růst Turecka po roce 2002 byl spojen s intenzifikací vztahu s dříve opomíjeným regionem Blízkého Východu. Sekulární elity v minulosti chápaly interakce s Blízkým východem jako krok proti modernizaci a westernizaci. Oproti tomu voličské jádro AKP (*anatolští tygři*, viz. druhá kapitola) obchodovalo s blízkovýchodními státy dlouhodobě a po nástupu AKP k moci vzájemná ekonomická výměna bezprecedentně narostla. Ülgen poukazuje na skutečnost, že mezi léty 2002–2011 vzrostl turecký hrubý domácí produkt (HDP) ze sto devadesáti dvou milionů dolarů na šest set miliard, což činilo z Turecka šestnáctou největší světovou ekonomiku. (Ülgen 2011: 10) (International Crisis Group 2010: 1) K tomuto vývoji přispěla nová *východní* orientace turecké ekonomiky. Önis hovoří o tzv. *transnacionalizaci* malých a středně velkých podniků s Anatólie, které z této proměny nejvíce profitovaly. (Önis 2011: 56) Voličské jádro AKP (*anatolští tygři*) tak bylo společenským segmentem, který nejvíce těžil z multilaterální politiky AKP. Z těchto skutečností vyplývá pro turecko–izraelské vztahy další konsekvence. Zatímco *strategické aliance* dominovala bezpečnostní problematika, AKP po volbách profitovala spíše z ekonomické politiky. V kombinaci s identitou členů AKP a sociální strukturou jejich elektorátu neměla *strategická aliance* stejnou validitu jako v minulosti. Domnívám se, že ekonomický růst vedl k nárůstu *relativní mocenské kapacity* Turecka což mohlo být jednou z příčin rostoucí asertivity Turecké zahraniční politiky jako celku.

3.2 Turecká zahraniční politika vůči Izraeli v letech 2002–2007

Jak bylo zmíněno, jedním z hlavních důvodů vzniku *strategické aliance* byla sdílená obava z bezpečnostních hrozeb představovaných Sýrií a Irákem. (viz. druhá kapitola) Tento stav se však postupně měnil. Na základě *Adanského protokolu* (1998) Sýrie souhlasila se zavřením výcvikových táborů PKK na svém území a spoluprací s tureckými bezpečnostními složkami v rámci mezistátní migrace a kriminality. (Ministerstvo

³⁵ Kemal Derviş byl asistentem prezidenta Světové banky a prominentním tureckým ekonomem. Jako takový vedl jednání turecké vlády s Mezinárodním měnovým fondem (IMF). (Mango 2004: 101)

zahraničí Turecka 2014: online). Ve stejném roce byl na základě neprokázané, nicméně předpokládané spolupráce mezi tajnými službami Turecka a Izraele zadržen vůdce PKK Abdullah Öcalan³⁶. Kooperace Izraele a Turecka tak paradoxně přispěla ke snížení její důležitosti. Sýrie bez tréninkových táborů PKK a Abdullaha Öcalana nepředstavovala stejnou bezpečnostní hrozbu jako v devadesátých letech. Naopak Turecko se mohlo pokusit o zahraničně–politické sblížení obou států a stabilizaci vztahů. V roce 2005 např. navštívil Sýrii turecký prezident Ahmet Necdet Sezer. (Kanat 2012: 244) Jeho návštěva byla předejrou budoucí turecké mediace mezi Izraelem a Sýrií, myšlenky, která souvisí se zmíněnou koncepcí *nulových problémů*. Modifikace tureckého vztahu k Sýrii nevyčerpala obsah *strategické aliance*, nicméně vychýlila její těžiště. Závěrem je nutné poznamenat, že syrsko–turecké sblížení bylo umožněno i na základě *oteplení* turecko–řeckých vztahů, ke kterému došlo již před rokem 2002. (Inbar 2009:31)

Stejně jako Sýrie i Irák přestal být, v prvním volebním pro Turecko bezpečnostní hrozbou. Po invazi USA se turečtí představitelé obávali nové migrační vlny, stejně jako potenciální kurdské autonomie v severním Iráku. Reakcí Turecka na kurdskou samosprávu se však namísto sekuritizace vztahů stala politická a ekonomická spolupráce. (Davutoğlu 2008: 83–87) (Turunç 2011: 42–44) Narušení této koncepce v roce 2007 v rámci boje s PKK bylo krátkodobé a nemělo vliv na zahraniční politiku vůči Iráku jako celku. (Davutoğlu 2008: 81)

Eliminace turecko–syrského problému se překrývala s přesunem důrazu izraelské bezpečnostní politiky na Irán. Kvůli této dominantní koncentraci izraelská diplomacie pozdě zaregistrovala faktický přesun politické moci v Turecku směrem od armády k exekutivě, což mělo efekt při nadcházejících politických krizích (Aytürk 2013: 681–682) Proces posilování exekutivy na úkor tradičních mocenských center byl markantní po roce 2007, nicméně postupná proměna začala již po volbách 2002.

Politická historie Erdoğan a dalších vedoucích představitelů AKP byla veřejně známá a jako taková vzbuzovala obavy napříč sekulárním segmentem turecké společnosti. Vzhledem k charakteru některých hnutí, kterých byl Erdoğan dříve členem,

³⁶ Abdullah Öcalan byl dopaden po cestě na letiště z řecké ambasády v Keni, kde přebýval základě řecko–kyperského pasu. (Mango 2003:98)

vyvolalo vítězství AKP obavy také v Izraeli (Inbar 2010b: 134): „*Není tajemstvím, že vedení AKP má své hluboké kořeny v tureckém islamistickém hnutí. Hnutí Milli Görüs, ke kterému Erdoğan náležel, bylo a stále je antisemitské a antisionistické.*“ (Aytürk 2013: 683) Navzdory těmto předpokladům navštívil Erdoğan před volbami 2002 některé konzervativní izraelské organizace a *think-thanky* v USA (ADL, AIPAC, JINSA³⁷), aby je ujistil o svém přátelském postoji vůči Izraeli. *Strategická aliance* v rozmezí let 2002–2007 skutečně pokračovala bez vážnějších krizí. Jejím charakteristickým znakem se však stal ambivalentní přístup ze strany Turecka, který je možné označit za kombinaci pragmatismu a stoupající populistické poplatnosti voličskému jádru AKP, tvořeného převážně konzervativním segmentem společnosti. (Migdalovitz 2010: 38)

Stimulem pro pokračování *strategické aliance* se v prvním volebním období AKP staly istanbulské útoky Al-Kaidy v listopadu 2003. Skupina teroristů tureckého původu, logisticky podporovaných Al-Kaidou, provedla bombové útoky na budovu britského konzulátu, banky HSBC³⁸ a istanbulskou synagogu. (BBC 2003: online) V přímé návaznosti na tyto události byla zesílena spolupráce mezi Tureckem a Izraelem. Izraelský ministr zahraničí Silvan Shalom navštívil Turecko a Erdoğan se jako první ministerský předseda v turecké historii oficiálně setkal s hlavním istanbulským rabínem. V květnu 2003 navštívil Turecko izraelský ministr obrany Shaul Mofas, který byl v červnu následován izraelským prezidentem Moshe Kacavem. V roce 2003 Turecko a Izrael také podepsaly nové kontrakty na nákup vojenského vybavení (Kanat 2012:243–244). Ambivalentní charakter vztahů byl však vyjádřen již v roce 2004.

Poté co byl v rámci Izraelské operace v Gaze usmrčen duchovní vůdce hnutí Hamás Ahmed Yassin, označil Erdoğan tuto operaci za státem sponzorovaný terorismus. Již v květnu 2005 však Erdoğan navštívil Izrael³⁹ a oficiálně pozval izraelského ministerského předsedu Ariela Sharona na návštěvu Turecka. (Kanat 2012: 244–245)

³⁷ ADL (Anti Defamation League/*Liga proti nactiutrhání*), AIPAC (American–Israel Public Affairs Committee/*Americko–Izraelský výbor pro veřejné záležitosti*), JINSA (Jewish Institute for National Security Affairs Comitee/*Židovský institut otázky národní bezpečnosti*). (ADL 2014: online) (JINSA 2014: online) (AIPAC 2014: online)

³⁸ HSBC– The Hongkong and Shaghai Banking Corporation. (HSBC 2014: online)

³⁹ Během svého pobytu navštívil Erdoğan např. i muzeum Holocaustu Yad Vashem (International Crisis Group 2010:3)

Erdoğanově cestě předcházela třídní státní návštěva Abdullaha Gula v lednu 2005. (Ministerstvo zahraničí Izraele 2014: online) Jednalo se Gülovu první zahraniční misi v pozici tureckého ministra zahraničí. Gül při této příležitosti nabídl Izraeli tureckou mediaci v rozhovorech se Sýrií, kterou, jak bylo již zmíněno, téhož roku navštívil turecký prezident Ahmet Necdet Sezer. (Brandenburg 2008: online)

Přes oficiální pokračování turecko–izraelských vztahů, byly některé kroky uskutečněné tureckou vládou v přímé kontradikci vůči nim. V roce 2006 např. Ankaru oficiálně navštívil politický šéf Hamásu Kalid Mišal. Jeho návštěva vyvolala negativní reakci sekulárních kruhů, stejně jako zájem USA, které považují Hamás za teroristickou organizaci. (Inbar2010b: 137–138) Turecko tímto pozváním navíc riskovalo svou neutrální pozici v rámci potenciálního izraelsko–syrského dialogu. Pozvání Mišala bylo praktickou realizací Davutoğluvi koncepce *strategické hloubky*. (Migdalovitz 2009: 11) (Cagaptay 2006: online) Také znamenalo jeden z dalších důkazů reformulace turecké zahraniční politiky. Mišalova turecká mise byla následována dalšími oficiálními návštěvami konzervativních postav politického islámu. Většina z nich však byla uskutečněna až v rámci druhého volebního období AKP (2007). (Hale 2013: 256)

Turecké návrhy na mediaci vztahu mezi Izraelem a Sýrií byly doplňovány snahou tureckých diplomatů zprostředkovat setkání s dalšími státy, se kterými Izrael měl v minulosti minimální, respektive žádný kontakt. 1. září 2005 se v Istanbulu poprvé v historii setkali ministr zahraničních věcí Izraele (Silvan Shalom) a Pakistánu (Khurshid Kasuri). (Henderson, Cagaptay 2005: online) Po jednání s pákistánským ministrem zahraničí Silvan Shalom zdůraznil důležitost regionální role Turecka a jeho demokraticko–sekulárního charakteru a vyjádřil víru v tureckou mediaci izraelského dialogu dalšími muslimskými státy. (tamtéž) Úspěchy turecké mediace vedly řadu analytiků k upozornění na stoupající aktivitu Turecka a jeho uplatňování *soft power*⁴⁰. (Demyriol 2013: 7)

V případě izraelsko–syrského problému, který je založen na sporech o území získané Izraelem v roce 1967, chtělo Turecko jednat jako konstruktivní aktér, což se mu

⁴⁰ K termínu *soft power* viz. Nye. (Nye: 2004)

do roku 2008 dařilo. (Hof 2009:6) (Tavernise, Cooper 2008: online). Izrael tureckou nabídku přijal z několika důvodů. Předně bylo Turecko pro Izrael stále *strategickým partnerem*. Komunikace se Sýrií byla dále chápána jako možné oslabení iránsko-syrské spolupráce. Izrael také předpokládal, že Turecko bude moci v rámci izraelských požadavků vyvinout tlak na Hamás⁴¹. (Aytürk 2009: 69) Turecké mediace mezi Izraelem a Sýrií vyvrcholily v roce 2008. Paradoxně byl tento úspěch začátkem fatálního úpadku úrovně turecko-izraelských vztahů. (viz. níže)

Domnívám se, že ekonomický růst Turecka zvýšil jeho *relativní mocenskou kapacitu*. Konceptuální změna zahraniční politiky směrem k její více asertivní a aktivní podobě tak není natolik překvapivým fenoménem. Co si však zaslouží komplexní analýzu, je dynamika proměny tureckého vztahů s Izraelem v druhém volebním období AKP. Podle teorie neoklasického realismu jsou vnější vlivy převedeny na domácí úrovni politickými vůdci, elitami a státním byrokratickým aparátem. (Zakkaria 1992: 196–198) Stále v souladu s neoklasickou teorií je výsledek této transformace závislý na *povaze* těchto aktérů a stavu politického systému na domácí úrovni (Byman, Pollack 2001: 140–144) V další části kapitoly se věnuji vnitropolitické krizi Turecka po roce 2007 a analyzuji její možné konsekvence pro turecko–izraelské vztahy. Rozbor opět provádím s přihlédnutím k identitě zúčastněných aktérů.

3.3 Turecká domácí politika od roku 2007: pokračující konflikt identit

V listopadu 2007 pronesl izraelský prezident Šimon Peres jako historicky první prezident Izraele projev na půdě tureckého parlamentu. (Altunisik, Lenor 2013: 573) Přibližně ve stejnou dobu získávala turecká mediace izraelsko-syrského dialogu konkrétní náplň. Průběh jednání působil na zúčastněné aktéry, co do potenciálního výsledku, kladným dojmem. (Aytürk 2009: 59–60) Přesto v květnu 2010 došlo k faktickému ukončení *strategické aliance*. V této části bakalářské práce zjišťuji, do jaké

⁴¹ Izraelští diplomaté věřili, že Turecko bude moci vyvinout tlak na Sýrii, které donutí Hamás k propuštění zadržovaného izraelského vojáka Ghilada Shalita. Tento předpoklad se později potvrdil. (Daily News Turkey: 2011)

míry byl tento proces (úpadek) umožněn konfliktem uvnitř tureckého politického systému.

Impulesem vzniku krize tureckého politického systému byly okolnosti spojené s volbou tureckého prezidenta v roce 2007. Bývalý prezident Ahmet Necdet Sezer (dřívější předseda Ústavního soudu), byl opoziční CHP považován za sekulární *pojistku* vůči převaze AKP v legislativních orgánech⁴². (Rubin 2008: online) Jako svého oficiálního kandidáta navrhla AKP krátkodobého ministerského předsedu a posléze ministra zahraničí Abdullaha Güla⁴³. Tento krok byl opozicí a armádou chápán jako pokus vládní strany o monopolizaci exekutivní moci a vzhledem ke Gülově politické minulosti v RP jako potenciální hrozba pro sekulární charakter státu. (BBC 2014: online) Ačkoliv Gül v současnosti často vystupuje jako umírněná podoba politiky AKP (oproti temperamentnímu Erdoğanovi), v sekulárních kruzích byla zdůrazňována jeho minulost v RP v rámci které byl Gül názorově více vyhraněný. Po vítězných volbách v roce 1995 např. prohlásil: „*nastal konec republikánské doby, sekulární systém zklamal a my to chceme změnit.*“ (Rubin 2008: online)

27. dubna 2007 náčelník generálního štábu Yasar Büyükanit⁴⁴ uveřejnil na internetových stránkách turecké armády memorandum, které se vymezovalo vůči Gülově prezidentské kandidatuře. Tento krok bývá v souvislosti s jeho elektronickou formou označován jako tzv. *e-převrat*. (Vilhelmsen 2009: online) (k obsahu memoranda viz. Deveci: 2013). Büyükanitova aktivita se však nesetkala s kladnou reakcí širší veřejnosti a byla následně dementována. AKP dále trvala na Gülově kandidatuře, pro kterou však nedisponovala potřebnou parlamentní většinou. Katalyzátorem situace se staly předčasné volby plánované na 22. června 2007. V nich získala AKP téměř 47 procent hlasů a tím i potřebnou většinu pro zvolení vlastního

⁴² Během výkonu funkce Ahmet Necdet Sezer vetoval 65 zákonů navržených AKP. (Rubin 2008: online)

⁴³ Abdullah Gül byl ministerským předsedou za AKP v rozmezí let 2002–2003. Recep Tayyip Erdoğan na základě zákazu z roku 1997 nemohl v roce 2002 oficiálně kandidovat a byl do parlamentu zvolen až po ústavní změně v doplňovacích volbách v roce 2003. (Mango 2003: 103)

⁴⁴ Část podporovatelů AKP se před zvolením Yasara Büyükanita do čela generálního štábu snažila prokázat jeho údajně židovský původ. (Jenkins 2009: 35)

kandidáta. 28. srpna by Abdullah Gül zvolen tureckým prezidentem. (Migdalovitz 2010: 4) Exekutivní moc, od září 2007, tak byla plně pod kontrolou AKP.

První demonstrací exekutivní dominance AKP byl pokus o zrušení zákazu nošení ženského muslimského šátku (*hijab*) na tureckých univerzitách. Zákaz *hijabu* na univerzitní půdě byl součástí Atatürkových *westernizačních* reforem v prvních letech turecké republiky⁴⁵. (Lewis 2002: 271) Jako takový představoval pro sekulární část společnosti jeden z definičních znaků sekulárního charakteru státu. V únoru 2008 se AKP s podporou MHP podařilo přijmout dva zákony pozměňující ústavu, které rušily zákaz nošení *hijabu* na vysokých školách. Opoziční CHP vzápětí podala stížnost k Ústavnímu soudu na základě podezření o narušení sekularismu turecké republiky. (Migdalovitz 2010: tamtéž) Konsekvence vyplývající z tohoto střetu se staly předpoklady pro největší politickou krizi tureckého politického systému od roku 1997.

14. března 2008 podal vrchní státní zástupce návrh k Ústavnímu soudu na rozpuštění AKP společně s návrhem zákazu politické činnosti jejich vrcholných představitelů. Odůvodnění bylo stejné jako v roce 1998 v případě RP. AKP se dle obžaloby stala ústřední platformou antisekulárních aktivit ve společnosti. (Celep 2012:2) 5. června 2006 Ústavní soud v reakci na stížnost CHP zrušil platnost pozměňovacích zákonů, nicméně 30. června rozdílem jednoho hlasu nerozpustil AKP⁴⁶. (tamtéž) Rozhodnutí soudu bývá často vysvětlováno tlakem EU na vnitřní politické reformy, nutné pro přijetí Turecka jako členského státu. Explanatorní rovina vlivu EU na politické rozhodování je relevantní. Komplexnost vztahů mezi EU a Tureckem však nedovoluje, vzhledem k rozsahu a vymezení této práce, jejich hlubší analýzu.

V průběhu soudního procesu AKP vyvíjela tlak na své podporovatele, aby se neúčastnili veřejných protestů, protože se obávala reakce armády. Tato skutečnost

⁴⁵ Atatürkův názor na užívání *hijabu* byl extenzivně kritický. Dosvědčuje to např. jeho projev: „Panové, mohou matky a dcery civilizovaného národa přijmout tento způsob chování, tento barbarský stav? Je to podivná, která činí z národa objekt výsměchu. Musí být to odstraněna jednou provždy.“ (Lewis 2002: 271)

⁴⁶ Ústavní soud měl jedenáct členů, v případě rozpuštění politické strany se vyžadovala většina alespoň sedmi hlasů. Z jedenácti soudců hlasovalo šest pro zavření, další čtyři označili AKP za centrum antisekulární aktivity, nicméně její zavření nepovažovali za řešení, a jeden soudce se zdržel hlasování. (Celep 2012: 2)

dokazuje, že na podzim roku 2008 byla pozice turecké armády *vis-a-vis* exekutivním složkám silná. Nedlouho po svém *nerozpuštění* se AKP vrátila k asertivní domácí politice. 14. června 2008 padly první rozsudky v rámci soudní causy, která se následně stala největší soudní aférou v novodobé historii Turecka. (Deveci 2013:67) (Jenkins 2009: 75–78) Tento proces byl *ex post* pojmenován jako případ Ergenekon.⁴⁷ Není ambicí této práce podat koherentní analýzu natolik komplexního fenoménu, jakým se Ergenekon stal. Domnívám se však, že jeho základní výklad je nutný, neboť proces měl přímý vliv na restrukturalizaci aktérů spolupodílejících se na utváření zahraniční politiky. Ergenekon zároveň působil na domácí politiku, která se dle některých autorů stávala čím dál tím více propojenou s politikou zahraniční : „*Domácí faktory byly hlavními zdroji motivace turecké zahraničně-politické aktivity v roce 2009.*“ (Ulutas 2010: 2)

Ergenekon souvisí se dvěma propojenými fenomény přítomnými v tureckém diskursu. Prvním z nich je prevalence konspiračních teorií napříč společnostmi, partikulárně přítomná mezi jejími tradičními segmenty, na niž částečně navazuje teorie tzv. *deep state* (*derin devlet*). (Jenkins 2009: 79–81). Termín *deep state* je možné rozdělit do dvou kategorií. První, obecně rozšířená a iracionální, definuje *deep state* jako tajné propojení sekulárních státních elit (státní byrokracie, bezpečnostní složky), které od založení turecké republiky řídí stát. Členům tohoto uskupení jsou připisovány činy a schopnosti, které ve většině případů nekorespondují s realitou. Relevantní užití pojmu odkazuje k prokázanému vztahu mezi některými příslušníky bezpečnostních složek státu a organizovaného zločinu, který byl aktivní v průběhu osmdesátých a devadesátých let. Tento *deep state* byl reliktem počátků studené války, kdy NATO, na základě obav z napadení vojsky *Varšavské smlouvy* organizovalo v členských státech síť buněk potenciálního domácího odporu. (Jenkins 2009: 14–20)

V tureckém případě se u této zpravodajské entity vyvinul určitý *esprit de corps* a zůstala aktivní i poté, co ji NATO v sedmdesátých letech přestalo finančně zajišťovat.

⁴⁷ Ergenekon je název vycházející z turecké mytologie. Referuje k údolí v centrální Asii, ze kterého měla šedá vlčice vyvést obyvatele turkických kmenů na území dnešního Turecka. Podobizna šedého vlka je také symbolem turecké extrémní pravice. Ten vstoupil v širší povědomí v sedmdesátých letech, kdy byly ozbrojené skupiny tureckých ultranacionalistů označovány jako *šedí vlci*. (Jenkins 2009:44)

Deep state je připisována strategie spolupráce s regionálními zločineckými klany v Jihovýchodní Anatolii v rámci boje s PKK. V průběhu devadesátých let začala role deep state upadat a jeho aktivity byly více individuálního než organizovaného charakteru. Jako konec existence deep state je považován tzv. incident u Şuşurluku⁴⁸. (Jenkins 2009: 15–30) (Cizre 2008: 155)

Toto tematické odbočení je nutné pro pochopení kontextu soudního procesu, který ve svém důsledku vedl k ochromení pozice armády a k eliminaci její role v rámci zahraniční politiky. Údajná organizace Ergenekon byla totiž považována za součást, respektive řídicí prvek deep state. Je nutné poznamenat, že přímá spojitost procesu s vedením AKP není prokázána, nicméně vzhledem k jeho průběhu je předpokládána: „Mnozí nebyli vinni ničím jiným, než svou opozicí vůči AKP. Ve skutečnosti neexistuje žádný důkaz, že organizace Ergenekon, tak jak je popsána v oficiální žalobě existuje, či vůbec někdy existovala. (Jenkins 2009: 10–11) Deveci připodobňuje aféru Ergenekon např. k éře McCarthyismu v USA. (Deveci 2013: 67)

3.3.1 Proces Ergenekon a jeho vnitropolitické důsledky

12. června 2007 bylo v městské čtvrti Istanbulu (Ümranyie) nalezeno skladiště vojenského materiálu. V průběhu dalších měsíců bylo v této souvislosti zadržena řada osob. Mezi zadrženými byli bývalí armádní důstojníci a osoby známé svou afiliací s extrémní pravicí. 14. června 2008 bylo zveřejněno obvinění proti celkové počtu 86 osob. Obžaloba je vinila z protistátní činnosti v rámci tajné organizace Ergenekon, která měla mimo jiné usilovat o svržení vlády AKP a zavraždění některých jejích ministrů. Obsáhlý materiál obžaloby odborníci kritizovali jako chaotický, fakticky chybný, účelový a extrémně dlouhý (dva tisíce čtyři sta padesát pět stran). (Migdalovitz 2010:6) (Rubin: 2008: online)

V lednu 2009 byli dodatečně obviněni turecký vrchní státní zástupce Abdurrahman Yalcinkaya (žalobce AKP u Ústavního soudu v roce 2008) a několik dalších vojenských důstojníků. Vzhledem k tomu, že obžaloba vinila pachatele také z *terorismu*, mohli být

⁴⁸. Şuşurluk je město v západním Turecku, poblíž kterého 3. listopadu 1996 havarovalo auto ve kterém společně cestovali Huseyn Kocadak (zástupce ředitele istanbulské policie), Abdullah Catli (hledaný člen skupiny organizovaného zločinu) a Sedat Edip Bucak (poslanec tureckého parlamentu) (Cizre 2008:155)

souzení v rámci speciálního řízení, ve kterém ministr vnitra (AKP) přímo jmenuje pověřené soudce a vyšetřovatele. Takto byla upozaděna role tradičně sekulárního soudního systému. Oficiální text obžaloby vystihuje mentální prostředí, ve kterém byla soudní causa utvářena. Údajnou organizaci *Ergenekon* obžaloba definuje jako: „...organizaci pracující na modelu zednářského *Bildebergu*, *NSDAP*, některých západních neziskových organizací a některých východoevropských tajných služeb“ (Jenkins 2009: 56–58)

Společným jmenovatelem přibývajících obviněných byl často jejich veřejně proklamovaný sekularismus, opozice vůči AKP, nebo profesní kariéra v armádě (popřípadě kombinace těchto předpokladů) Mezi zadrženými osobami byli např. generál Tuncer Kilinc, generál Kemal Yavuz, penzionovaný generál Erdal Senel, prominentní komentátor sekulárního tisku İlhan Selçuk, někteří poslanci AKP (stranická opozice vedení strany) či bývalý rektor istanbulské univerzity Kemal Alemdaroğlu. Společně s nimi bylo obviněno několik osob, které se prokazatelně pohybují v prostředí tureckého podsvětí. (Deveci 2013: 67) (Daily News Turkey: 2008) Tato sociálně diverzifikovaná skupina byla obviněna např. z plánování výroby chemických a biologických zbraní, z jejichž prodeje měla získávat peníze na kontrolu teroristických skupin v Turecku i celosvětově. (Jenkins 2009: 58) Centrální činnosti Ergenekonu v minulosti pak mělo být provádění teroristických činů uměle konstruovaných jako útoky islamistických skupin. Touto činností měl Ergenekon dosáhnout odstoupení AKP. (Rubin 2008: online)

S Ergenekonem je spojeno několik subsidiárních procesů, které se navzájem doplňují. Jedním z nich je např. případ *Sledgehammer*, ve kterém byl generál Cetin Doğan obviněn z plánování vojenského převratu. (Bilgin 2010: online) V návaznosti na aféru *Sledgehammer* turecká vláda 6. března 2010 zrušila *protokol o spolupráci v rámci bezpečnosti a veřejného pořádku*, který armádě umožňoval intervence v domácí politice. Náčelník generálního štábu İlker Basbuğ označil *Sledgehammer* za mediální kampaň sloužící k diskreditaci turecké armády (Basbuğ byl v roce 2013 obviněn a nepravomocně odsouzen ze spolupráce s organizací Ergenekon). (Daily Turkish News 2014: online) (BBC 2012: online) Mezi vyslýchanými byl i generál Cevik Bir jeden z hlavních strůjců *strategické aliance* a tzv. *postmoderního převratu*. (viz. druhá

kapitola). Konspirační charakter pocesu potvrzuje soudní text, který Birovy aktivity v rámci *postmoderního převratu* (viz. druhá kapitola) popisuje jako pokus o politický převrat, který měl sloužit zájmům USA. (Today's Zaman 2009: online) Proces, ve kterém byly obviněni vysocí armádní důstojníci a vyslýchán bývalý zástupce velitele generálního štábu, je důkazem razantní proměny tureckého politického systému. V komparaci s obdobím devadesátých let je pozorovatelný rapidní pokles armádního vlivu. V kontextu této bakalářské práce znamená snížení armádní moci, zejména systémové oslabení instituce, která byla strůjcem a hlavním protagonistou turecko-izraelských vztahů.

Pokud lze v případě *Ergenekonu* o zapojení AKP spekulovat, v rámci potlačování sekulárního tisku je její aktivita ověřitelná. Příkladem je např. soudní spor s mediálním holdingem *Doğan*, který je považován za centrum sekulárních médií. V rámci tisku vydávaného *Doğanem* byly několikrát analyzovány podezřelé finanční machinace členů AKP. Erdoğan ve svém veřejném prohlášení následně doporučil svým voličům média publikované *Doğanem* dále neodebírat. Soud následně udělil *Doğanu pokutu* ve výši dvou a půl miliardy dolarů. (The Economist 2009: online).

Proces Ergenekon symbolizuje změnu rovnováhy moci v tureckém politickém systému. Součástí obvinění se, dříve zcela nemyslitelně, stali členové armády a proces ovlivnil i sekulární část turecké společnosti. Migdalovitz ve své zprávě pro americký kongres z roku 2010 uvádí, že: „*Ergenekon a další údajná spiknutí byly nástrojem útoku na armádu a média a metody užité při tomto procesu rozesely strach v řadách opozice*“ (Migdalovitz 2010: 25) Postup policie vystrašil sekulární vrstvy společnosti, které měly obavy, že se mohou samy stát součástí vyšetřování. Objektivitu Ergenekonu dále zpochybňuje i skutečnost, že uniklé materiály z vyšetřování jsou publikovány médii, které jsou ideologicky blízké AKP, respektive byly v opozici vůči armádě. (Today's Zaman 2008: online) (Deveci 2013: 73). Navzdory kuriozitě některých obvinění ministerský předseda Erdoğan opakovaně vyjádřil svou podporu soudním orgánům v rámci pocesu. (NSBC 2014: online). Vzhledem k charakteru tureckého stranického systému tak *de facto* vyjádřila podporu těmto orgánům celá AKP.

V souvislosti se soudním procesem byla podlomena role armády, její společenská autonomie a politický vliv. Případ pokračuje do dnešních dní a z důvodu omezeného rozsahu této práce se mu není možné plně věnovat. Nicméně na základě předložených skutečností lze konstatovat, že důsledkem Ergenekonu bylo oslabení sekulárního segmentu turecké společnosti. Ergenekon byl součástí střetu, který se opět odehrával na pozadí konfliktu identit (většina odsouzených respektive obžalovaných byla známá svou sekulární afiliací popřípadě opozicí vůči AKP). (Deveci 2013: 67) Jak se později ukázalo, změna rovnováhy moci v tureckém politickém systému nebyla včas identifikována ani tureckou armádou ani izraelskými politickými představiteli, kteří dále chápali generální štáb jako svého politického partnera. (Aytürk 2009: 65–66) Tato skutečnost měla konsekvence v průběhu turecko-izraelských politických krizí, které se odehrály v letech 2008–2010.

3.4 Turecko-izraelské vztahy v letech 2008–2010: úpadek strategické aliance

V závěrečné části této kapitoly se věnuji časovému úseku v rozmezí let 2008–2010. Zatímco na jaře 2008 Turecko aktivně participovalo na izraelsko-syrském dialogu, ve kterém zastávalo víceméně neutrální pozici, řetězec událostí od prosince 2008 do května 2010 vedl k pozastavení *strategické aliance* a k úpadku izraelsko-tureckých vztahů na úroveň před rokem 1992. (Brunner, Tavernise, Cooper: online) (Önis 2011:51–53) V kapitole analyzuji klíčové události, které tento stav umožnily, respektive k němu přispěly. V časové posloupnosti se jedná o izraelskou vojenskou operaci v Gaze (*Lité olovo*), projev tureckého ministerského předsedy Recepta Tayyipa Erdoğanna k izraelskému prezidentovi Šimonu Peresovi na světovém ekonomickém fóru v Davosu (*Davoský incident*), diplomatickou roztržku mezi ministrem zahraničí Izraele Danny Aylonem a tureckým velvyslancem Oğuzem Celikkolem a incident námořní flotily *Mavi Marmara*.

Turecká mediace mezi Izraelem a Sýrií začala neoficiálně v únoru 2007. (The Guardian: online). V květnu 2008 proběhly v Istanbulu rozhovory mezi oběma stranami, které pokračovaly v zimě téhož roku. Koncem prosince navštívil Ankaru izraelský ministerský předseda Ehud Olmert, který se zúčastnil večere s ministerským

předsedou Recepem Tayyipem Erdoğanem. Diskuze trvala údajně do ranních hodin⁴⁹ a téměř vedla k osobnímu setkání mezi Ehudem Olmertem a syrským ministrem zahraničí. (Aytürk 2009: 60) Optimistické očekávání však nevydrželo déle než týden. 27. prosince 2008 začala izraelská vojenská operace v Gaze *Lité olovo*. Je pochopitelné, že Turecko, na pozadí mediačních hovorů se Sýrií, vnímalo izraelské rozhodnutí jako krajně nevhodné, nicméně Erdoğanova reakce vyvolala otázky ohledně kompatibility *strategické aliance* s politikou AKP. (Aytürk 2009: 60–61) (Aytürk 2011: 677–678)

Ve stejném čase pokračovala intenzifikace tureckých kontaktů s muslimskými státy. V srpnu 2008 navštívil Turecko íránský prezident Ahmanínežád. Turecko začínalo být více aktivní vůči státu, který jeho *strategický* partner chápal jako svou hlavní bezpečnostní hrozbu. (Reuters 2014: online) (BBC 2014: online) AKP také oživilo Erbakanem založenou skupinu D-8 (viz. druhá kapitola). V roce 2008 Turecko dvakrát navštívil súdánský prezident Omar Hassan Al Bashir, který je Mezinárodním trestním tribunálem v Haagu podezírán ze spoluodpovědnosti na tzv. *Darfúrské genocidě*, v rámci níž se počet mrtvých odhaduje na tři sta tisíc. (Hale 2013: 256) Erdoğan se Omara Hassana Al Bashira veřejně zastal na základě argumentu že: „*genocidní jednání není možné pro ty, kteří jsou muslimské víry*“ (Hale 2013: tamtéž) (Inbar 2010b: 137) (Daily News Turkey: online). V tomto případě nezáleží na tom, zda Erdoğan myslí projevy podobného charakteru skutečně vážně, důležité je, že na nich lze pozorovat radikalitu proměny veřejného diskursu, ke kterému došlo v druhém volebním období AKP.

Zhoršení turecko–izraelských vztahů po *Litém Olovu* potvrdilo také Erdoğanovo vystoupení na státním televizním kanále (pořad byl určen komunálním volbám a volbě istanbulského primátora). Při této příležitosti vznesl turecký ministerský předseda rétorickou otázku o izraelském členství ve Společnosti národů (SN) a následně hebrejsky odcitoval šesté přikázání starozákonního dekalogu: *nezabiješ* („*Lo tirtsah*“), které mělo referovat k morální pokleslosti izraelských operací v Gaze (Aytürk 2011:677) Podobný charakter mělo Erdoğanovo vystoupení na světovém ekonomickém fóru v Davosu, kde se v panelové diskuzi setkal s izraelským prezidentem Šimonem

⁴⁹ Setkání Olmerta a Erdoğana mělo trvat pět hodin. (International Crisis Group 2010: 3)

Peresem. Během diskuze, která byla nahrávána a následně se stala frekventovanou scénou tureckých i světových médií, Erdoğan v emotivním projevu obvinil Perese respektive Izrael ze zabíjení civilistů a opět odcitoval šesté přikázání v originálním znění. (Youtube 2009: online)

Davoský incident měl dvě hlavní konsekvence, prohloubil krizi *strategické aliance* a zajistil Erdoğanovi masivní podporu vlastního elektorátu a většinové populace arabských států⁵⁰. (Oğuzlu 2010:277) (Önis 2011: 60). Aytürk se v souvislosti s Erdoğanovým projevem na Světovém ekonomickém fóru domnívá, že během roku 2009 došlo k plné emancipaci AKP v rámci zahraniční politiky a ministerský předseda společně s Ahmetem Davutoğlem disponovali plnou autonomií v zahraniční politice. (Aytürk 2011: 682). Toto posílení exekutivy korespondovalo s úpadkem relativní moci armády, který byl analyzován v předchozí části kapitoly. Erdoğanův projev na ekonomickém fóru v Davosu potvrzuje neoklasický předpoklad o vlivu role politických lídrů v rámci procesu zahraniční politiky. Jednání tureckého ministerského předsedy bylo natolik osobité, že ho lze označit za jedinečné a tudíž nenahraditelné.

Davoský incident suplementárně odhalil motivaci aktérů v rámci *strategické aliance*. Zatímco Izrael potvrdil své přesvědčení o důležitosti turecko-izraelského partnerství⁵¹, Turecko začalo být vůči Izraeli extenzivně kritické. (Oğuzlu 2010: 275) (Inbar 2010b: 132) Tím, že zaujalo v rámci izraelsko-palestinské otázky vymezenou pozici, ztížilo potenciální pokračování izraelsko-syrské mediace a ohrozilo dlouhodobé bilaterální vztahy s Izraelem. (Aytürk 2011: 680) Turecký politolog Zia Önis se domnívá, že Davoský incident byl symbolem konce sekulární dominance nad implementací zahraniční politiky. (Önis 2011: 52) Izraelská diplomacie však tuto změnu patrně zaregistrovala příliš pozdě.

⁵⁰ Erdoğanova popularita pokračovala i v dalších letech. V roce 2011 byl oblíben u 78% Egypťanů. 72% Jordanců a 64% Libanonců. Paradoxně nižší podporu měl Erdoğan v Gaze (35%). (Hakura 2014: online)

⁵¹ Ihned po incidentu telefonoval izraelský prezident Šimon Peres Erdoğanovi, aby ho ujistil o izraelském přesvědčení o důležitosti *strategického partnerství*. Ve stejném duchu se snažili situaci řešit izraelský ministerský předseda Ehud Olmert a ministryně zahraničí Tsipi Livni. (Aytürk 2011:62–63)

V reakci na Erdoğanovo televizní vystoupení v rámci komunální kampaně velitel pozemních vojsk izraelské armády (IDF) Avi Mizrahi veřejně prohlásil, že vzhledem k problematice arménské genocidy během první světové války, boji s PKK a *okupaci* Severního Kypru nemá turecký ministerský předseda mandát ke kritice izraelské bezpečnostní politiky. Náčelník generálního štábu izraelské armády Gabi Askhenazi označil Mizrahiho výroky za individuální projev, který nesouvisí s postojem izraelské vlády ani IDF. (Ynet 2009: online) Svou omluvu nicméně neadresoval turecké vládě, nýbrž tureckému generálnímu štábu. Ve stejnou dobu vyšel v izraelských médiích anonymní rozhovor se členem turecké Národní bezpečnostní rady, který izraelskou stranu ujistil o rozhodující roli armády v zahraniční politice Turecka. (Aytürk 2009: 64–66). Tento názor byl pouze z části podložený. Poslední společné turecko-izraelské vojenské cvičení (námořní) proběhlo v srpnu 2009, nicméně již v říjnu 2009, v protikladu s tvrzením izraelského zdroje z Národní bezpečnostní rady, turecká vláda zrušila společná letecká cvičení s izraelskými piloty na tureckém území (operace *Anatolský orl*–viz. druhá kapitola). Erdoğan se v případě zrušení *Anatolského orla* odvolal na domácí veřejné mínění, které podle něj odmítá pokračování *strategické aliance*. (Aytürk 2011: 678) Zrušení vojenského cvičení je chápáno také jako politická odvěta Izraeli, který v září 2009 nepotvrdil žádost Ahmeta Davutoğlu, který se při své návštěvě Izraele chtěl setkat s představiteli hnutí Hamás. (Inbar 2010: 132–134) Na tomto příkladu lze pozorovat, že asertivní a energická zahraniční politika Turecka, se v rámci regionu Blízkého východu dostávalo do kolize s oficiální politikou Izraele. To potvrzovaly i další regionální aktivity turecké diplomacie

V roce 2009 pokračovaly turecké kontakty s Iránem – ústřední bezpečnostní hrozbou Izraele. Erdoğan⁵² navštívil Irán v říjnu 2009 a při své návštěvě zdůraznil nekonfliktnost turecko-iránských regionální ambicí. Dále podpořil mírové využití iránského jaderného programu. V souvislosti s Erdoğanovým přístupem vůči iránskému jadernému programu je nutné zdůraznit jeho častou kritiku předpokládaného jaderného arzenálu Izraele. (Migdalovitz 2010:14) (The Guardian 2009: online)

⁵² Erdoğan byl také jeden z prvních státníků, který gratuloval Ahmaninežádovi po prezidentských volbách v červnu 2010. Volby byly západními státy hodnoceny jako nespravedlivé a krajně nesoutěživé. (Inbar 2010b: 137)

V rozmezí března až června 2010 Turecko jako nestálý člen Rady bezpečnosti SN vyvíjelo činnost proti uplatnění protiiránských sankcí navrhovaných USA. V červnu 2010 Ankara oficiálně pozvala vůdce hnutí Hizbaláh Hasana Nasralláha na návštěvu Turecka. Interakce Turecka s Iránem a hnutími, které Izrael chápe jako bezpečnostní hrozby, byly jedním z dalších předpokladů úpadku *strategické aliance*. (Inbar 2010b: 137)

Incidentu Marmarské flotily předcházela diplomatická roztržka, která se oproti ostatním krizím jeví jako marginální, nicméně měla vliv na pokračující úpadek turecko-izraelských vztahů. V průběhu roku 2009 vysílaly turecké (státní) televizní kanály dva seriály, které oba vykazovaly prvky antisemitismu. V jednom z nich byli členové IDF znázorněni v simplifikované formě jako radikálně nehumánní při jednání s Palestinci⁵³. (International Crisis Group 2010:3). V reakci na jejich vysílání v lednu 2010 izraelský ministr zahraničí Danny Aylon (*Yisrael Beiteinu*–YB) pozval tureckého velvyslance Oğuze Celikkola na setkání přenášené izraelskou televizí. Celikkol byl záměrně usazen na nižší křeslo než jeho izraelský protějšek a na konferenčním stole byly oproti pravidlům protokolu umístěny pouze symboly izraelské státnosti. Dany Aylon si s tureckým velvyslancem nepotřásl rukou a přítomné novináře na tuto skutečnost (hebrejsky) upozornil. Následná omluva Šimona Perese ani snaha ministerského předsedy Benjamina Netanyahua vysvětlit Aylonovo chování jako individuální a neslučitelné s izraelskou oficiální politikou vůči Turecku již nezabránila negativní reakci tureckých vládních představitelů. (Haaretz 2010: online)

Prostředí vhodné pro úpadek turecko-izraelských vztahů bylo vytvořeno řetězcem událostí, které se odehrály postupně od konce prosince 2008, nicméně eskalace krize směrem k faktickému ukončení *strategické aliance* byla přímým důsledkem incidentu flotily Mavi Marmara. Ten vedl k ukončení vojenské spolupráce a k oficiálnímu vykázaní izraelského velvyslance z Ankary v září 2011. (Jung 2012: 27) *Mavi Marmara* byla největší lodí šestičlenné flotily⁵⁴, která vyrazila 31. května 2010 z Turecka za účelem

⁵³ Konkrétně se jednalo o seriál *Ayrılık* (Odloučení) a *Kurtlar Vadisi* (Údolí vlků). (Aytürk 2011: 678)

⁵⁴ Odhad počtu lidí na palubě se různí. Migdalovitz se domnívá že *Marmarská flotila* vezla přibližně sedm set pasažérů z třiceti osmi zemí mezi kterými bylo jedenáct občanů USA a někteří členové parlamentů evropských zemí. (Migdalovitz 2010: 2)

prolomit izraelskou námořní blokádu Gazy. Konvoj byl v mezinárodních vodách zastaven izraelskými vojenskými složkami a po vzniklém konfliktu bylo během palubní inspekce usmrceno osm tureckých občanů a jeden americký občan tureckého původu. (Önis 2011:53) Bylo to poprvé od první světové války, kdy byl turecký občan usmrčen členem vojenských složek jiného státu. (Aytürk 2011:679).

Vyslání flotily bylo organizováno *Nadací pro lidská práva a svobody a humanitární podporu (İnsan Hak Hürriyetler ve İnsan Yardım Vakfı-IHH)*⁵⁵, která bývá v Turecku spojována s islamistickou stranou *Šťěstí (Saadet Partisi-SP)* vedenou bývalým předsedou RP Erbakanem. IHH otevřeně podporuje Hamás, nicméně např. v databázi ministerstva zahraniční USA není vedena jako teroristická organizace. Ministerstvem financí USA je však IHH považována za součást řetězce charitativních organizací sponzorovaných Saudskou Arábií (*Jednota Boží*), která je jako celek vyhodnocena jako organizace podporující terorismus. (Migdalovitz 2010:4) Přímé propojení IHH a AKP není prokázané, nicméně řada poslanců AKP IHH v minulosti veřejně podporovala a loď Mavi Marmara byla IHH zakoupena od istanbulské samosprávy po intervenci AKP. Izrael před vyplutím žádal turecké orgány o zastavení flotily, ke kterému však z důvodu registrace lodí pod vlajkou jiného státu nedošlo. Turecký ministr zahraničí později prohlásil, že Turecko je demokratický stát a jako takový nemůže extenzivně kontrolovat aktivity svých občanů⁵⁶. (International Crisis Group 2010:5).

Turecko jako nestálý člen Rady bezpečnosti v SN svolalo mimořádné setkání, na kterém ministr zahraničních věcí Ahmet Davutoğlu označil izraelské jednání jako zločinný akt v rozporu s mezinárodním právem. Ministerský předseda Erdoğan prohlásil že: „*Nestydatý, nezodpovědný, lehkovážný a nespravedlivý útok izraelské vlády, který pošlapal veškeré hodnoty lidskosti, musí být potrestán všemi způsoby.*“ (Migdalovitz 2010:6) Ve svém projevu v provincii Konya, která je volební baštou AKP, použil Erdoğan méně diplomatický jazyk, když srovnal symbol nacistické svastiky

⁵⁵ IHH byla založena v roce 1992 v reakci na rozpad Jugoslávie. Její sídlo je v Istanbulu. IHH spolupracuje s Červeným křížem a UNESCEM. Je činná přibližně ve sto zemích. (Migdalovitz 2010: 3) (International Crisis Group 2011:4)

⁵⁶ Aytürk se domnívá, že takové vysvětlení je alibistické a poukazuje na patrně zcela odlišný přístup státního aparátu, pokud by se IHH rozhodla vyslat např. vozový konvoj do Čečenska etc. (Aytürk 2011: 682–683)

s Davidovou hvězdou. (Migdalovitz: tamtéž) (Gumuscu 2008: 12) Izraelský zásah na *Mavi Marmare* byl odsouzen napříč tureckým politickým spektrem přesto je Erdoğanova rétorika vzhledem k *de facto* stále ještě aktuálnímu *strategickému* partnerovi je obtížně vysvětlitelná pouhou konotací k izraelsko–palestinskému konfliktu.

V návaznosti na *Marmarskou* krizi Turecko zrušilo tři plánovaná vojenská cvičení s Izraelem, redukovalo spolupráci tajných služeb, zakázalo izraelským letounům užívání tureckého vzdušného prostoru a odvolalo svého velvyslance z Izraele. Stejně tak byly ukončeny plánované obchody s vojenským materiálem. (International Crisis Group 2010: 8) Turecko–izraelské vztahy se tak kromě pokračující ekonomické výměny vrátily na úroveň před rokem 1992. (Cagaptay, Evans 2012: online)

4 Závěr

V bakalářské práci jsem analyzoval tureckou zahraniční politiku vůči Izraeli v rozmezí let 1992–2012. Cílem práce bylo vysvětlení graduální proměny vztahu Turecka k Izraeli, ke kterému v daném období došlo. Za tímto účelem jsem využil etablovaných předpokladů teorie neoklasického realismu a sociálního konstruktivismu. V práci jsem ověřoval dvě hypotézy. První se vztahovala k okolnostem vzniku *strategické aliance*: *Změna mezinárodního politického systému ovlivňuje stabilitu, respektive vytváření mezistátních aliancí*. Druhá hypotéza pokrývala vliv vnitropolitické situace na formulaci a implementaci zahraniční politiky: *Existence konfliktu identit ve společnosti, respektive střet aktérů s afiliací k odlišné identitě ovlivňuje charakter zahraniční politiky vůči konkrétnímu státu*. V práci jsem dále zodpovídal dvě výzkumné otázky. Vedly konsekvence studené války a její regionální implikace ke kvalitativní změně turecko-izraelských vztahů? Ovlivnil střet sekulárních aktérů a islamistických politických stran v Turecku tureckou zahraniční politiku vůči Izraeli? Souběžně jsem analyzoval suplementární faktory, které přispěly k utvoření *strategické aliance* respektive k jejímu úpadku.

Konec studené války proměnil charakter mezinárodního politického systému z bipolárního na unipolární. V regionech, které byly dříve třetími plochami soupeřících pólů (Blízký východ), disponovaly státy po ústupu SSSR větší autonomií v otázkách zahraniční politiky. Nové prostředí však bylo zároveň méně statické, což vedlo k intenzifikaci bezpečnostních rizik. Zahraniční politika Turecka v rámci regionu Blízkého východu byla po dobu studené války závislá na zájmech západních spojenců a teprve systémová změna umožnila Turecku formulaci vlastní zahraničně-politické koncepce. Unipolární systém však zároveň snížil geostrategický význam Turecka v rámci NATO, který byl v průběhu studené války značný. Kumulace těchto skutečností vedla k redefinici turecké pozice v mezinárodním politickém systému, stejně jako vedla západní státy k více kritickému postoji vůči nedostatkům turecké demokracie. Konkrétním výsledkem této změny byly např. restriktce USA a EU na dovoz zbrojního materiálu do Turecka.

Vlivem konce studené války se tak Turecko necítilo bezpečnostně zajištěné Západem tak jako v minulosti, vnímalo nezakotvenou Sýrii a Irák jako přímé bezpečnostní hrozby a hledalo alternativní zdroj dovozu sofistikovaného vojenského materiálu za účelem modernizace armády. Izrael byl v tomto případě ideálním strategickým partnerem, protože do velké míry sdílel regionální bezpečnostní obavy Turecka a disponoval rozvinutým zbrojním průmyslem, při jehož vývozu se (v tureckém případě) neřídil normativními a legislativními restrikcemi. Část produktů izraelského vojenského průmyslu byla navíc typologicky podobná výrobkům provenience USA, které zásobovaly Turecko vojenským materiálem v minulosti.

Bezpečnostní spolupráce s Izraelem byla pro Turecko žádoucí i kvůli sofistikované úrovni izraelského zpravodajství, která pokrývalo geografický prostor kritický pro Turecko (např. severní Irák) a poskytovalo technologické know-how. Lze konstatovat, že první pracovní hypotéza byla potvrzena. Systémová změna spojená s koncem studené války byla nezbytnou podmínkou vzniku *strategické aliance*. Dalšími faktory, které přispěly k jejímu rozvoji, byly zejména sdílené bezpečnostní obavy obou aktérů a technologická a materiální vybavenost Izraele, který mohl substituovat import vojenského materiálu.

V souladu s teorií neoklasického realismu vytvořila proměna z bipolárního systému na unipolární vnější tlak, na který musely reagovat domácí politické elity a instituce. V souvislosti se Zakariovým předpokladem o nutnosti studia vnitropolitického kontextu pro pochopení procesu vytváření zahraniční politiky v konkrétním státu jsem značnou část analýzy věnoval turecké domácí politice. V rámci jejího rozboru jsem se koncentroval na definici *rozhodujících aktérů*, kteří se podíleli na formulaci a implementaci zahraniční politiky. Souběžně jsem podrobil analýze jejich identitu. Tímto způsobem jsem dospěl k následujícím závěrům. Dlouhodobý konflikt identit v Turecku, který lze v simplifikované podobě vyjádřit jako střet sekulárních a tradičních (v religiozním smyslu) segmentů společnosti nabyl na intenzitě po komunálních respektive všeobecných volbách v rozmezí let 1994–1996. Díky labilitě tureckého politického systému se 27. června 1996 stala RP vedená Necmettinem Erbakanem. RP byla první systémově relevantní politickou stranou, která

zpochybňovala nedotknutelnost sekularismu jakožto ustavujícího prvku turecké státnosti a identity.

Jedním z bodů, které RP intenzivně kritizovala, byla turecko-izraelská *strategická aliance*, která byla do značné míry vytvořena a udržována tureckou armádou. RP vnímala privilegovaný vztah s Izraelem jako nepřirozené protěžování regionálního nepřítele řady muslimských států. Zahraniční politika vůči Izraeli, respektive *strategická aliance* byla přítomna v turecké domácí politice téměř ihned po svém vzniku 23. února 1996.

Extenzivní sekularismus členů generálního štábu a jejich identifikace se Západem, byly jedním z předpokladů turecko-izraelského sblížení. Úzké vztahy s regionálním výběžkem Západu (Izrael) sloužily zároveň jako potvrzení sekulární identity tureckých elit. Politický vývoj v Turecku od června 1996, kdy se RP stala vládní stranou, potvrdil latentní přítomnost politicko-sociálního konfliktu identit v Turecku, který byl (mimo jiné) vyjádřen odlišným názorem těchto skupin na turecko-izraelské vztahy.

Negace *strategické aliance* byla důležitou součástí Erbakanovy volební kampaně, kterou se následně pokusil aktivně realizovat. V pozici ministerského předsedy vyvíjel Erbakan úsilí o posílení vztahů s muslimskými státy a pokusil se o změnu přístupu k Sýrii. Sekulární armáda reagovala posílením zahraničně-politických vazeb s Izraelem, přičemž demonstrativně eliminovala roli exekutivy v tomto procesu. Synchronní existenci dvou ideologicky vzdálených a na sobě nezávislých zahraničních politik potvrzuje např. autonomní návštěva Izraele náčelníkem generálního štábu Ismailem Haki Karadayiem, o které nebyla turecká vláda (RP) informována. Vzájemný vztah mezi *strategickou aliancí*, tureckým vnitropolitickým konfliktem a zahraniční politikou potvrzují i okolnosti Sincanského incidentu. Protiizraelská demonstrace organizovaná RP se stala důvodem vynucené rezignace Erbakana, který veřejně prohlásil, že byl obětován za účelem uchování a posílení zahraničně-politického vztahu Turecka a Izraele.

Po odstranění Erbakana z ministerského postu v návaznosti na tzv. *postmoderní* převrat vládla v Turecku do roku 2002 sekulární exekutiva. V následujících volbách zvítězila nově založená politická strana AKP. Během vlády AKP *strategická aliance*

postupně upadala, přičemž ve druhém volebním období (po roce 2007) měl tento proces větší dynamiku. V bakalářské práci jsem prokázal, že navzdory přítomnosti více proměnných byl proces deteriorace *strategické aliance* závislý na kontinuálním konfliktu mezi sekulární armádou a AKP (tedy na konfliktu odlišných identit).

V roce 2009 se AKP stala dominantním činitelem turecké zahraniční politiky. Tato skutečnost byla výsledkem rapidního oslabení politické role turecké armády, ke které došlo v rámci soudní causy Ergenekon. V rámci tohoto procesu byla odsouzena řada vojenských důstojníků a prominentních představitelů sekulární části společnosti. Souběžně byla potlačována svoboda slova sekulárních médií a kumulace těchto skutečností měla vliv na sekulární segment společnosti. Ačkoliv přímé spojení představitelů AKP s procesem Ergenekon není prokázáno, lze konstatovat, že v rozmezí let 2007–2009 pokračoval v Turecku střet sekulární armády se subjektem zastupující zájmy tradičního elektorátu. Tento konflikt vyústil v monopolní postavení AKP v rámci exekutivy. Sekulární generální štáb přestal být poslední instancí procesu utváření zahraniční politiky a byl nahrazen ministerským předsedou Recepem Tayyipem Erdoğanem a ministrem zahraničních věcí Ahmetem Davutoğlem. Jejich politické kroky a verbální projevy potvrzují jejich diametrálně odlišný náhled na turecko-izraelské vztahy.

Přístup AKP k Izraeli byl součástí širší zahraničně-politické koncepce, která odmítala tureckou politiku v devadesátých letech a označovala ji jako *ztracenou dekádu*. Reformulace zahraničně-politických zájmů byla spjatá s doktrínou *Strategické hloubky* tureckého ministra zahraničí Ahmeta Davutoğla. Jedním z jejích aspektů je důraz na multilateralitu vztahů a intenzivní kooperaci s historickými regiony Osmanské říše. Zvýšená interakce však nastala zejména v rámci vztahu Turecka s regionem Blízkého východu. V průběhu práce bylo prokázáno, že tato re-orientace byla spjatá s identitou představitelů AKP. Tento předpoklad potvrzuje např. zvýšený kontakt turecké diplomacie s muslimskými státy (Irán, Súdán) nebo islamistickými hnutími (Hamás, Hizbaláh)

Konflikt mezi sekulární armádou a tradičním subjektem (AKP) vedl po roce 2008 k upevnění mocenské pozice AKP. Ta získala vyšší autonomii v rámci procesu utváření

zahraniční politiky, která byla jako celek ovlivněna identitou AKP. Tímto považuji za potvrzenou i druhou pracovní hypotézu. Různé skupiny v tureckém politickém systému v rozmezí let 1992–2010 zastávaly odlišný názor na podobu zahraniční politiky vůči Izraeli, přičemž tento postoj byl ovlivněn jejich identitou. Vzájemné interakce mezi Tureckem a Izraelem byly závislé na průběhu vnitropolitického konfliktu, který mezi těmito skupinami kontinuálně probíhal.

Zároveň je nutné konstatovat, že úpadek *strategické aliance* souvisel se zahraničně-politickou koncepcí *Strategické hloubky* v rámci které postrádal privilegovaný bilaterální vztah svou relevanci. K více asertivnímu přístupu AKP v zahraniční politice přispěl také pozitivní vývoj turecké ekonomiky v rozmezí let 2002–2010. Tato skutečnost vedla k nárůstu relativní mocenské kapacity, která přispěla k vyšším ambicím nového politického establishmentu.

Současné odborné zpracování dané problematiky je obsáhlé, nicméně budoucí výzkum by se měl zaměřit na hlubší analýzu propojení elektorátu a formulace zahraničně-politických koncepcí politickými stranami v Turecku. Tento vztah je řadou autorů naznačen, nicméně často není empiricky podepřen. V bakalářské práci jsem se z důvodu rozsahu a úzkého vymezení tématu záměrně vyhnul fenoménu EU jako spoluutvářejícího aktéra turecké politiky. Tomuto tématu bych se v souvislosti s problematikou identity rád věnoval ve své diplomové práci. Bakalářská práce objasnila proces utváření turecké zahraniční politiky vůči Izraeli v rozmezí let 1992–2010, její partikulární zaměření může sloužit jako příspěvek ke komplexní diskuzi o turecké zahraniční politice v regionu Blízkého východu. Slabinou této práce je její zmíněné úzké vymezení, které abstrahuje od některých proměnných (EU, izraelsko-palestinský konflikt). Problematický je také počet primárních zdrojů v rámci analýzy *causy Ergenekon*. Relativní časová blízkost tématu a jeho lingvistická náročnost omezuje počet relevantní literatury. Specifické pozadí procesu navíc často vede k selektivnímu výběru informací, což zvyšuje riziko možné dezinterpretace. Jako nekonsenzusální prvek, může působit zakončení práce v roce 2010. K tomuto rozhodnutí mě vedlo přesvědčení, že turecko-izraelské interakce po květnu 2010 probíhaly spíše na pozadí globální diskuze a jako takové kontextuálně nezapadají do vymezení práce.

Literatura:

Aytürk, İlker. 2009. „Between Crisis and Cooperation: The Future of Turkish–Israeli Relations.“ *Insight Turkey*. 11 (2): 57–74

Aytürk, İlker. 2011. „The Coming of an Ice Age: Turkish–Israeli Relations since 2002.“ *Turkish Studies*. 12 (4): 675–687

Byman L., Daniel, Pollack M., Kenneth. 2001. „Let Us Now Praise Great Men.“ *International Security*. 25 (4): 107–146.

Cağlar, İsmail. 2012. „The Welfare Party and the February 28th Process: A Historical Analysis of Turkish Conservative’s Move to the Center.“ *Turkish Journal of Politics*. 3 (1): 21–35

Celep, Ödül. 2012. „The Political Causes of Party Closures in Turkey.“ *Parliamentary Affairs* 67 (2): 371–390

Cizme, Ümit. 2002. „From Ruler to Pariah: The Life and Times of the True Path Party.“ *Turkish Studies*. 3 (1): 82–102

Cizre, Ümit. 2008. *Democratic Oversight and Reform of the Security Sector in Turkey*. Ženeva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces

Dahnforth, Nicholas. 2010. „Ideology and Pragmatism In Turkish Foreign Policy: from Atatürk to the AKP.“ *Turkish Policy Quarterly*. 7 (3): 83–97

Daldal, Asli. 2004. „The New Middle Class as a Progressive Urban Coalition: The 1960 Coup d’Etat in Turkey.“ *Turkish Studies*. 5 (3): 75–102

Davutoğlu, Ahmet. 2008. „Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007.“ *Insight Turkey*. 10 (1):77–96

Demiryol, Tolga. 2014. „Poverty of Soft Power: Evidence from Turkish Foreign Policy in The Middle East.“ *European Journal of Research on Education*: 6–11.

Deveci, Hifzi. 2013. „Ergenekon Case and Turkish Army at Snare: Is It Law, Politics or Revenge?“ *Centre for Policy and Research on Turkey*. 2 (6): 67–73

Drulák, Petr, Michal Kořán, Vít Beneš, Vít Střítecký, Eliška Tomalová, Jan Karlas, Elsa Tulmets, Ondřej Horký, Mats, Braun. 2008. *Jak zkoumat politiku*. Praha: Portál

Drulák, Petr. 2010. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.

Fearon, James, Wendt, Alexander. „Rationalism v. Constructivism: a Sceptical View.“ *Handbook of International Relations*. London: Sage

Fraser, T.G. 2004. *The Arab–Israeli Conflict*. New York: Palgrave Macmillan

Grigoriadis N., Ioannis. 2010. „The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy.“ *Hellenic Foundation for European and Foreign Policy*. Pp: 1–12.

Gumuscu, Sebnem. 2008. „Economic Liberalization, Devout Bourgeoisie and Change in Political Islam: Comparing Turkey and Egypt.“ Italy: Robert Schuman Centre for Advanced Studies

Hale, William. 1999. „Turkey’s Domestic Political Landscape: A Glance at the Past and the Future.“ *The International Spectator*. 34 (1): 27–45

Hale, William. 2013. *Turkish Foreign Policy since 1774*. Oxon: Routledge

Heper, Metin, Joshua, R. Shiffrinson–Itzkowitz. 2005. „Civil Military Relations in Israel and Turkey.“ *Journal of Political and Military Sociology*. 33 (2): 231–248

Hof C., Frederic. 2009. „Mapping Peace between Syria and Israel.“ *Special Report*. United States Institute of Peace: Washington

Hopf, Ted. 1998. „The Promise of Constructivism in International Relations Theory.“ *International Security*. 23 (1): 177–200

Huntigton, Samuel. 2001. *Střet civilizací*. Praha: Rybka publishers

Ihsan D., Dagi. 2005. „Transformation of Islamic Political Identity in Turkey: Rethinking the West and Westernization.“ *Turkish studies*. 6 (1): 1–16

Inbar, Efraim. 2001. „Regional Implications of the Israeli–Turkish Strategic Partnership.“ *Middle East Review of International Affairs*. 5 (2): 48–65

- Inbar, Efraim. 2005. „The Resilience of Israeli–Turkish Relations.“ *Israeli Affairs*. 11 (4): 591–607
- Inbar, Efraim. 2010. „Israel–Turkish Tensions and Beyond.“ *Israel Journal of Foreign Affairs*. 4 (1): 27–35
- Inbar, Efraim. 2010. „Israeli–Turkish Tensions and Their International Ramifications“ *Orbis*. 55 (1): 132–146
- Jenkins H, Gareth. 2009. „Between Fact and Fantasy: Turkey’s Ergenekon Investigation.“ Washington: Central Asia–Caucasus Institute/Silk Road Studies Program (Joint Transatlantic Research and Policy Center).
- Jung, Dietrich. 2012. „The Domestic kontext of New Activism in Turkish Foreign Policy: Does Religion Matter?.“ *International Journal*. 69 (1): 23–38
- Kalaycioğlu, Ersin. 2002. „The Motherland Party: The Challenge of Institutionalization in a Charismatic Leader Party.“ *Turkish Studies*. 3 (1): 40–61
- Kanat, Bugra Kilic. 2012. „Continuity of Change in Turkish Foreign Policy under the JDP Government: The Cases of Bilateral Relations with Israel and Syria.“ *Arab Studies Quartely*. 34 (4): 230–239
- Kardas, Tuncay, Warning, Martina. „The Impact of Changing Islamic Identity on Turkey’s New Foreign Policy.“ *Turkish Journal of International Relations*. 10 (2/3): 145–162
- Kepel, Gilles. 2006. *Válka v srdci Islámu*. Karolinum: Praha
- Koğacıoğlu, Dicle. 2004. „Progress, Unity and Democracy: Dissolving Political Parties in Turkey.“ *Law and Society Review*. 38 (3): 433–462
- Lewis, Bernard. 2002. „The Emergency of Modern Turkey.“ New York: Oxford University Press
- Lipjhart, Arendt. 1971. „Comparative Politics and the Comparative Method.“ *The American Political Science Review*. 65(3):682–693

- Mahmut, Ali, Baykan. „The Palestinian Question in Turkish Foreign Policy from the 1950s to the 1990s.“ *International Journal of Middle East Studies*. 25 (1): 91–110
- Mango, Andrew. 2004. *The Turks Today*. London: John Murray Publishers
- Meliha B. Altunisik, Lenore G. Martin. 2011. „Making Sense of Turkish Foreign Policy in the Middle East under AKP.“ *Turkish Studies*. 12 (4): 569–587.
- Migdalovitz Carol. 1998. „Israeli–Turkish Relations.“ *Congressional Research Service*: 1–14
- Migdalovitz, Carol. 2010. „Israel’s Blockade of Gaza, the Mavi Marmara Incident, and Its Aftermath.“ *Congressional Research Service*. Pp:1–17
- Migdalovitz, Carol. 2010. „Politics of identity and power.“ *Congressional Research Service*: 1–30
- Migdalovitz, Carol. 2012. „AKP’S Domestically–driven Foreign Policy.“ *Turkish Policy Quarterly*. 9 (4): 38–45
- Nachmani, Amikam. 1998. „The Remarkable Turkish-Israeli Tie.“ *Middle East Quartely*. 5 (2): 19–29.
- Nachmani, Amikam. 1999. „Turkey in the Wake of the Gulf War: Recent History and its Implications.“ *Journal of Modern Hellenism* (online). Dostupné z:
- Nye, J.S. 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs
- Oğuzlu, Tarik. 2010. „The Changing Dynamics of Turkey–Israel Relations: A Structural Realist Account.“ *Mediterranean Politics*. 15 (2): 273–288
- Olson, Robert. 1997. „Turkey–Syria Relations since the Gulf War: Kurds and Water.“ *Middle East Policy*. 5 (2) 169–193
- Önis, Ziya. 2011. „Multiple Faces of the “New” Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and Critique.“ *Insight Turkey*. 13 (1): 47–65

- Rose, Gideon. 1998. „Neoclassical realism and the theories of foreign policy.“ *World politics*. 51 (1): 144–172
- Turunc, Hasan. 2011. „Turkey and Iraq.“ *Turkey's Global Strategy, Special Report 7*. London: London School of Economy and Political Science
- Ülgen, Sinan. 2010. „A place in the Sun or Fifteen Minutes of Fame?“ *Carnegie Endowment for International Peace*. 1: 1–32
- Uluktaş, Ufuk. 2010. „Turkish Foreign Policy in 2009: A Year of Pro-activity.“ *Insight Turkey*. 12 (1): 1–12
- Uzer, Umut. 2013. „Turkish-Israeli Relations: Their Rise and Fall.“ *Middle East Policy Council*. 20 (1): 97–110
- Walker, Joshua. 2006. „Turkey and Israel's Relationship in the Middle East.“ *Mediterranean Quarterly*. 17 (4): 61–90
- Waltz, Kenneth. 1979. *Theory of International Politics*. New York: McGraw Hill
- Wanner, Jan. 2009. *Krvavé dějiny moderního Turecka: mezi Londýnem a Moskvou*. Praha: Libri
- Waxman, Dov. 2000. „Islam and Turkish National Identity: A Reappraisal.“ *Turkish Yearbook of International Relations*. 30: 1–22
- Wendt, Alexander. 1992. „Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics.“ *International organization*. 46 (2): 391–425
- Wendt, Alexander. 1995. „Constructing International Politics.“ *International security*. 20 (1): 71–81
- Yavuz, Hakan. 1997. „Turkish-Israeli relations through the lense of Turkish identity debate.“ *Journal of Palestine Studies*. 27 (1): 22–37
- Yavuz, Hakan. 2003. *Islamic political identity in Turkey*. USA: Oxford University Press
- Zakaria, Fareed. 1992. „Realism and Domestic Politics.“ *International Security*. 17 (1): 177–198

Zarakol, Ayse. 2013. „Revisiting Second Reversed: Lessons from Turkey and Thailand.“ *International Studies Quarterly*. 57(1):150–162

Prameny:

„Ahmaninejad in new Israel tirade before Turkey trip.“ *Reuters*, 2008 (online).

Dostupné z:

<http://mobile.reuters.com/article/worldNews/idUSLD51432420080814?src=RSS-WOR>
(10. 4. 2014)

„Anti-Defamation League.“ (online). Dostupné z: <http://www.adl.org/> (2. 4. 2014)

„Ecevit downplays his “genocide” accusation against Israel.“ *Daily News Turkey*, 6. 4. 2002 (online). Dostupné z:

<http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=ecevit-downplays-his-quotgenocidequot-accusation-against-israel-2002-04-06> (2. 4. 2014)

„Erbakan’s remarks over maneuvers with Israel stir controversy.“ *Daily News Turkey*, 15. 5. 1997 (online). Dostupné z:

<http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=erbakans-remarks-over-maneuvers-with-israel-stir-controversy-1997-05-15> (2. 4. 2014)

„Erdoğan: Gülenist Faked Ergenekon Evidence.“ *NSBC International* (online).

Dostupné z: <http://nsnbc.me/2014/01/15/erdogan-gulenists-faked-ergenekon-evidence/> (2. 4. 2014)

„Ergenekon file—part 1.“ *Today's Zaman*, 17. 8. 2008 (online). Dostupné z:

<http://www.todayszaman.com/news-150458-ergenekon-file-part-1.html> (2. 4. 2014)

„Gen. Cevik Bir testifies before Ergenekon prosecutors.“ *Today's Zaman*, 26. 6. 2009 (online). Dostupné z: <http://todayszaman.com/news-179092-gen-cevik-bir-testifies-before-ergenekon-prosecutors.html> (2. 4. 2014)

„HSBC Holding.“ (online). Dostupné z: <http://www.hsbc.com/> (10. 4. 2014)

„IDF renounces general’s comments.“ *Ynetnews.com*, 14. 2. 2009 (online). Dostupné z: <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3671618,00.html> (10. 4. 2014)

„Iran is our friend, says Turkish PM Recep Tayyip Erdoğan.“ *The Guardian*, 25. 10. 2009 (online). Dostupné z: <<http://www.theguardian.com/world/2009/oct/26/turkey-iran1> (10. 4. 2014)

„Iran president hold Turkey talks.“ *BBC*, 14. 8. 2008 (online). Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7560816.stm> (10. 4. 2014)

„Israel Swap for Gilad Shalit in a “Unigue Deal.“ *Daily News Turkey*, 13. 10. 2011 (online). Dostupné z: <http://www.hurriyetdailynews.com/israel-swap-for-gilad-shalit-in-a-unique-deal.aspx?pageID=238&nID=6191&NewsCatID=352> (2. 4. 2014)

„Istanbul rocked by double bombing.“ *BBC*, 20. 11. 2003 (online). Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3222608.stm> (2. 4. 2014)

„Main Opposition Leader Kilicdaroglu Criticizes Ergenekon Prosecutors.“ *Daily News Turkey*, 20. 3. 2013 (online). Dostupné z: <http://www.hurriyetdailynews.com/main-opposition-leader-kilicdaroglu-criticizes-ergenekon-prosecutors.aspx?pageID=238&nID=43279&NewsCatID=338> (2. 4. 2014)

„Officials deny Turkey pressed Sudan's Omar al-Bashir to cancel trip. *Today's Zaman*, (online). Dostupné z: http://www.todayszaman.com/newsDetail_getNewsById.action;jsessionid=9BB7558A596BD3538170F0E126E8D2A5?newsId=192511 (2. 4. 2014)

„Peres: Humiliation of Turkey envoy does not reflect Israel's diplomacy.“ *Haaretz*, 13. 1. 2010 (online). Dostupné z: <http://www.haaretz.com/news/peres-humiliation-of-turkey-envoy-does-not-reflect-israel-s-diplomacy-1.261381> (10. 6. 2014)

„Statement Made by Ismail Cem, Foreign Minister, On the Special Security Meeting Held Between Turkey and Syria, October 20, 1998.“ *The Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey* (online). Dostupné z: http://www.mfa.gov.tr/_p_statement-made-by-ismail-cem_-foreign-minister_-on-the-special-security-meeting-held-between-turkey-and-syria_br_october-20_-1998_br___unofficial-translation___p_.en.mfa (10. 4. 2014)

„Sudan's Bashir in visit to Turkey.“ *BBC*, 19.8 2008 (online). Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7569901.stm> (2. 2. 2004)

„Sudanese President Bashir's visit to Turkey in Limbo.“ *Daily News Turkey*, 11. 8. 2009 (online). Dostupné z:

<http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=a-muslim-can-never-commit-genocide-Erdoğan-defends-bashir-2009-11-08> (2. 4. 2014)

„Syria and Israel officially confirm peace talks.“ *The Guardian*, 25. 5. 2008 (online).

Dostupné z:

<http://www.theguardian.com/world/2008/may/21/israelandthepalestinians.syria> (10. 4. 2014)

„The American-Israel Public Affairs Committee.“ (online). Dostupné z:

<http://www.aipac.org/> (2. 4. 2014)

„The Jewish Institute for National Security Affairs.“ (online). Dostupné z:

<http://www.jinsa.org/> (2. 4. 2014)

„The Menderes Period.“ *Turkish Weekly*, 25. 4. 2014 (online). Dostupné z:

<http://www.turkishweekly.net/article/60/the-menderes-period-1950-1960.html> (26. 4. 2014)

„Total 44 arrested in Ergenekon with Turk party leader.“ *Daily News Turkey*, 24. 3. 2008 (online). Dostupné z:

<http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=total-44-arrested-in-ergenekon-with-turk-party-leader-2008-03-24> (26. 4. 2014)

„Trnitá kariéra konstruktivisty v mezinárodních vztazích.“ *Mezinárodní vztahy*, 45 (1) 2010 (online). Dostupné z: <http://mv.iir.cz/article/view/358> (2. 4. 2014)

„Turkey “Ergenekon plot”: Ex-army head Ilker Basbug held. *BBC*, 6. 1. 2012 (online).

Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-16436743> (2. 4. 2014)

„Turkey Crises Over Israel and Iran“ 2010. *International Crisis Group*, 8. 10. 2010 (online). Dostupné z:

[http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/208%20Turkeys%20Crises%20over%20Israel%20and%20Iran.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/208%20Turkeys%20Crises%20over%20Israel%20and%20Iran.pdf) (10. 4. 2014)

„Turkey profile-Leaders.“ *BBC*, 18. 3. 2014 (online). Dostupné z:

<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-17992010> (10. 4. 2014)

„Turkey–Israel Free Trade Agreement.“ *The Ministry of Economy of the Republic of Turkey* (online). Dostupné z:

<http://www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=tradeagreements&bolum=fta&country=IL®ion=0> (10. 6. 2014)

„White Turks, Black Turks and Grey Debate.“ *Daily Turkish News*, 22. 11. 2010 (online).

Dostupné z: <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=the-search-for-steps-of-wasps-around-anatolia-2010-11-22> (10. 4. 2014)

„Statement by FM Shalom after meeting with Turkish FM Gül.“ *Israel Ministry of Foreign Affairs*, 4. 1. 2005 (online). Dostupné z:

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2005/Pages/Statement%2520by%2520FM%2520Shalom%2520after%2520meeting%2520with%2520Turkish%2520FM%2520Gul%25204-Jan-2005.aspx> (10. 4. 2014)

Behraves, Maysan. 2011. „The relevance of constructivism to foreign policy analysis.“

E–international relations.com, 17. 6. 2011 (online). Dostupné z: <http://www.e-ir.info/2011/07/17/the-relevance-of-constructivism-to-foreign-policy-analysis/> (2. 4. 2014)

Bilgin, Fevzi. 2010. „Sledgehammer: How Turkey Averted a Coup in 2003.“ *The*

Washington Review of Turkish and Eurasian Affairs, červen 2010 (online). Dostupné z: <http://www.thewashingtonreview.org/articles/sledgehammer.html> (2. 4. 2014)

Bir, Cevik. 1999. „Reflections on Turkish–Israeli Relations and Turkish Security.“ *The*

Washington Institute for Near East Policy, 5. 11. 1999 (online). Dostupné z: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/reflections-on-turkish-israeli-relations-and-turkish-security> (2. 4. 2014)

Brandenburg, Rachel. 2008. „Turkey's Israel–Syria Mediator Role“ *The International Relations and Security Network*, 25. 6. 2008 (online). Dostupné z:

<http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/?lng=en&id=88507> (2. 4. 2014)

Bronner, Ethan, Tavernise, Sabrina, Cooper, Helene. 2008 „Israel Holds Peace Talks with Syria.“ *New York Times*, 28. 2. 2008 (online). Dostupné z:

http://www.nytimes.com/2008/05/22/world/middleeast/22mideast.html?_r=0 (2. 4. 2014)

Cagaptay, Sonar. 2006. „ Hamas Visits Ankara: The AKP Shifts Turkey's Role in the Middle East. *The Washington Institute for Near East*, 16. 2. 2006 (online). Dostupné z: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/hamas-visits-ankara-the-akp-shifts-turkeys-role-in-the-middle-east> (2. 4. 2014)

Cagaptay, Soner, Evans, Tyler. 2012. „ Turkey, Israel: Potential for a Fresh Start?.“ *CNN Global Public Square*, 31. 5. 2012 (online). Dostupné z: <http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com/2012/05/31/turkey-israel-potential-for-a-fresh-start/> (10. 4. 2014)

Filkins, Dexter. 2012 „ The Deep State.“ *The New Yorker*, 12. 3. 2012 (online). Dostupné z: http://www.newyorker.com/reporting/2012/03/12/120312fa_fact_filkins?currentPage=all (2. 4. 2014)

Hakura, Fadi. 2011 „ Turkey in the Unpredictable Middle East.“ *E–international relations*, 15. 11. 2011 (online). Dostupné z: <http://www.e-ir.info/2011/07/27/turkey-in-the-unpredictable-middle-east/> (10. 4. 2014)

Henderson, Simon, Cagaptay Soner. 2005. „ Engaging Israel: The Significance of Istanbul Meeting between Israel and Pakistan.“ *The Washington Institute for Near East Policy*, 2. 9. 2005 (online). Dostupné z: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/engaging-israel-the-significance-of-the-istanbul-meeting-between-israel-and> (2. 4. 2012)

Kaplan, Yilmaz. 2011. „ Turkey's Foreign Policy in the AKP Era: Has There Really Been a Change.“ *E–international relations*, 28. 8. 2011 (online). Dostupné z: <http://www.e-ir.info/2011/08/22/turkey%E2%80%99s-foreign-policy-in-the-akp-era-has-there-really-been-a-change-2/> (10. 4. 2014)

Omar, Ali Abdi. 2013. „ Is There Anything “New” in Neoclassical Realism.“ *E–international relations*, 16.2. 2013 (online). Dostupné z: <http://www.e-ir.info/2013/02/13/is-there-anything-new-in-neoclassical-realism/> (2. 4. 2014)

- Rubin, Michael. 2008 „Erdoğan, Ergenekon and the Struggle for Turkey.“ *Middle East Forum*, 8. 8. 2008 (online). Dostupné z: <http://www.meforum.org/1968/erdogan-ergenekon-and-the-struggle-for-turkey> (10. 4. 2014)
- Tuncay, Mete. „KEMALISM.“ *Oxford Islamic Studies* (online). Dostupné z: <http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t236/e0440> (2. 4. 2014)
- Villebatia, Ibon. 2009. „Ex-Turkish army Chef says “e-coup” justified. *Reuters*, 8. 5. 2009 (online). Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2009/05/08/us-turkey-military-general-idUSTRE5471UQ20090508> (2. 4. 2014)
- Zubaida, Sami. 1994. “Turkish Islam and National Identity.” *Middle East Research and Information Project*, 1994 (online). Dostupné z: <http://www.merip.org/mer/mer199/turkish-islam-national-identity> (2. 4. 2014)
- „Erdoğan speaks against Peres at Davos.“ *Youtube*, 2009 (online). Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=qHZusFgq3QU> (2. 4. 2010)

Abstrakt

Turecká zahraniční politika vůči Izraeli v rozmezí let 1992–2012 byla vnitřně extrémně rozdílná. Zatímco v průběhu devadesátých let se turecko-izraelské interakce vyvinuly v tzv. *strategickou alianci*, jejich vztahy po roce 2002 postupně upadaly a v červnu 2010 již ani jeden z aktérů neudržoval v druhé zemi zastoupení na velvyslanecké úrovni. V bakalářské je vymezené období zkoumáno v teoretickém rámci neoklasického realismu a sociálního konstruktivismu. Následná analýza definuje klíčové skutečnosti, které přispěly ke vzniku, respektive k úpadku *strategické aliance*. První kapitola bakalářské práce se věnuje teoretickému ukotvení. Druhá a třetí kapitola analyzuje skutečnosti, které v rozmezí let 1992–2012 ovlivňovali turecko-izraelské vztahy. V této práci byly potvrzeny předpoklady o utvářejícím vlivu konce studené války na vznik strategické aliance, stejně jako o propojení domácího konfliktu mezi sekulárními a tradičními aktéry s jejím postupným úpadkem.

Klíčová slova: Turecko, Izrael, strategická aliance, zahraniční politika, identita, sekularismus, AKP.

Abstract

The Turkish Foreign Policy towards Israel had been extremely internally divergent between the years 1992–2012. While the Turkish–Israeli partnership had developed into the so-called *Strategic Alliance* during 1990's their relationship gradually declined after 2002. This continuous process hit the peak after the June 2010 when neither Turkey nor Israel maintained the state representation on ambassadorial level in the other country. This Bachelor thesis examined given period under the theoretical frameworks of neoclassical realism and social constructivism. The following analysis attempted to define the key facts which had contributed to the formation respectively to the end of the *Strategic Alliance*. The first chapter of this thesis is focused on the elaboration of the theoretical assumptions. The second and third chapter analyses the facts which influenced the Turkish–Israeli relationship between the years 1992–2010. As a result, two hypothesis were confirmed: the end of the Cold war had a cause influence on the creation of the *Strategic Alliance* as well as the domestic identity struggle between secular and traditional actors had an impact on its end.

Key words: Turkey, Israel, strategic alliance, foreign policy, identity, secularism, AKP